

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Մ Ո Ւ Խ Ս Ի - Ա Մ Ի

Գրամա III արարուածով.

(Պատահել է Ն... քաղաքում)

Հրատարակութիւն I.

ԹԻՖԼԻԶ
Էլէհրամարձ սպարան «ՀԵՐՄԷՍ» լճկեր.,
Մաղաքեան փողոց 15.

1905

1905 7 10 67

ՌՈՒՐԷՆ Տ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՅ

ՏՐՈՏ . 80 . Օ Տ

834-99

ԼԻ - 38 սյ

167

Մ Ո Ւ Խ Ս Ի - Ա Մ Ի

Դրամա III արարուածով.

(Պատահել է Ն... քաղաքում)

4036 38926

Հրատարակութիւն 1.

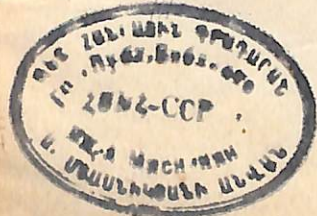

Թիֆլիզ

Էլեհրատարձ տպարան «ՀԵՐՄԷՍ» ընկեր.,
Մաղաքեան փողոց 15.

1905

96

20 .08. 2013

58299

ՀԱՅ-ՎՍՍՄԻՎՈՍ

Խոստովարտա ՍՍ անասի՝

Խոստովարտա ... ի լիմանոս

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 24 февраля 1905 г.

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԵՐ

Մուխի-ամի—վաճառական, 65 տարեկան.

Անթառամ—նրա կինը.

Սմբաս—մեծ որդին, 30 տարեկան.

Սարայել—նրա I գործակատարը, 45 տար.

Օհանէս—կոտոր ընկած վաճառական, 60 տար.

Մարգարիս—նրա կինը.

Սամսոն—նրա մեծ որդին, 25 տար.

Ռաճայել—նրա փոքր որդին.

Վարդուեի—հարեանունի աղքատ կին.

Պեհրոս

Վահան

Ս.բգար

Խաչատուր

} վաճառականներ.

Պասրիկ—նոտարական քարտուղար.

Մարգիս—քաղաքի հարկ ժողովողի ծառայող.

Յովակիմ—վաճառականի գործակատար.

Յակոյ—Մուխի-ամու ծառան.

Խանութիւնն այնտեղ կը գոզէ իրան և կը հաւատացնէ ծանօթներին, թէ աշխարհում իրեն և ամուսնու պէս բարի մարդիք չը կան, այ հաւատացողի տունը քանդուի հն հն հա՛ (ծիծաղ):

Սեղճ Օհանէսի տունը սրանք չը քանդեցիքն. նա ինքը մի ժամանակ քաղաքումս առաջի վաճառականն էր: Վերջինն անգամ երբ գնաց Մուկով ապրանքի, երկար ժամանակ ուշանալուց յետոյ, եկաւ ինչ տեսաւ, իւր ընկեր Խաչատուրովը բոլոր ապրանքն ու փողը տակովն է արել և ասում է, թէ կոտորն եմ ընկել: Սեղճ մարդը որտեղ կը հասնի. բերեցին, բաժանեցին, այն սուրբ մարգոնն աղքատութեան մէջ գցեցին: Վերջերքս հէնց մի քիչ էր մնում, որ տները ծախէին. շատ փրնտոնեց քաղաքումս, որ մի երկու հաւատարիմ մարդ գտնէ, իրան օգնելու, բայց չը գտնուեցան: Է՛հ էլ ինչ երկարացնեմ, քեաֆուրիս զուխը այդ օյինը չը գայ, հազիւ հազ այդ անբախտութիւնից քիչ ազատուում էր, չը գիտեմ որտեղից եկաւ Մուխսուն գտաւ:

Ախպէր հարուստին Աստուած ամեն կողմից կը տայ, մեր Մուխսուն էլ մի այդպէս մարդ էր հարկաւոր, սկսեց իր խոշ լեզուն բանէցնել: Կեղծ ծառորութիւն անել: Սեղճ մարդը 2000 մանէթի առնելացուք ունէր, այդ փողի մուրհակները ծախեց Մուխսուն, նորա փոխարէն ստացաւ խանութի 20 տարուայ փաստականայ ապրանքի կտորներ: Սաղայէլը մէկին երկու գրեց և 12 տուկոս հաշուեց: Մեր Մուխսուն խանութը, նմանում է աւաղականոցի. ամին նորանց պեան է: Սաղայէլը խօս փողի արկղը գրկած նստած է, ու ինչ էլ որ լինի, այնտեղից չի հեռանալ. մինչև

անգամ ճաշից յետոյ էլ ձեռքից բաց չի տալիս, այլ գլուխը գնում է նրա վրա և ննջում է: Հէնց որ մի փոքր թրխից է լսում, իսկոյն զարթնում և արկղին է նայում. ձեռքերն էլ խօս գողգողում են:

Մանուկը—մուշտարուն, որ գալուց ապրանք է բերում, ցոյց տալիս, և ինչ ապրանք, հաւատացնում եմ, եթէ խամ մուշտարի չի ընկնում դրանց ձեռքը, 20—25 տարուայ փաստականայ ապրանք են քաշում նրանց ջանին մէկին երկու գնով: Միւսը—կարօն խանութի առաջն է կանգնած, եթէ մուշտարին հակառակում է՝ ձեծեն:

Այդ ժամանակ դրանց պետը, պտըտում է բազարը, խամ մարդիք որսում և իր խանութն ուղարկում: Է՛հ թքել եմ այդպիսի առուստուրի վրայ, չը լինի այդպիսի աշխատանքը:

Բանը նորանում չէ, մի քանի մարդից լսել եմ, թէ ամեն առաւօտներն էլ եկեղեցի է գնում. բայց ախպէր դն իմ կարծ խելքիս մօտիկ բան չէ, որովհետև մինչև եկեղեցուց դուրս գալը նա սաւը տեսակ առուստուրներ կանէ. առաւօտը նա վաղ զարթնում է, մի բաժակ չայ խմելով խանութ է վազում, շատ անգամ չայ էլ չէ խմում: Իսկ Սաղայէլը այդ ժամանակ խանութն արդէն բացած է լինում: Բայց երբ որ Մուխսին գնայ, տեսնէ Սաղայէլը ուշացել է, խանութը բացարած չէ—վայն եկել է և նրան տարել. Ամին աչքերը խփում և բերանը բացում է, խօսում է երկար ու բարակ և անիծում Սաղայէլին: Իսկ այդ ժամանակ Սաղայէլը քթի տակ սկսում է մրթմրթալ և զողգողալ, իբր թէ մի բան է ուզում ասել. բայց եթէ նրան թողնես, Մուխսուց յետ մնացող պտուղ չէ. մի առակ կայ թուրքերէն «Օնն կոյասան նե-

ջան կաշար» հան հան հան (ծիծաղ), նա այնքան սատա-
նայ մարդ է, որ Մուխսին նրան ամենից շատ
կը սիրէ, և նրան ծրագրով կը գործէ. գտել են ի-
րար հան (ծիծաղ) (ղրսից ոտրի ձայն է գալիս) դա
անպատճառ խանութը կը լինի (ղուռը բացում է և
ներս մտնում Անժառամը հաղալով):

Տեսիլ II.

Անքառամ.— Այս հազը ինձ որտեղից պա-
տահեց:

Յակոյ.— (առանձին) Հալան շատ բան կը պա-
տահի:

Անքառամ.— Յակոյ.

Յակոյ.— Հրամմէ խանութ:

Անքառամ.— Մուխսին չի՞ եկել տուն:

Յակոյ.— Ոչ խանութ:

Անքառամ.— Բն սրտեղ է:

Յակոյ.— Եկեղեցու բազում կը լինի:

Անքառամ.— Դէհ գնան, շուտ կանչի. բաս ես
ինչի՞ չը տեսայ:

Յակոյ.— Բաշուտայ խանութ. հալբաթ քո գը-
լուխը խան էր. (գնում է):

Անքառամ.— Ճիշտ որ գլուխս խան էր, ա-
հան 5 օր է, որ ժամ չէի գնացել, այսօր բաւակա-
նի լուրեր լսայ (նստում է աթոռի վրա մի բաժակ
ձէյն առջին) օխոյ, այսօր ման գալուց յօգնեցի:
Տեսնք Յարթունի կնիկը կնպէս հագնուել, դար-
գարուել էր, կարծես երեսնալի աղջիկ լինէր, հո-
ղերս գլխիդ, հողերս: Էն, էն, էն, էն, Մար-
գարի կնիկը, բոյը մի թիզ է (ցոյց տալով), դերիի
պոչը 3 արշին է, չաքմայի ճրճուոցը ամբողջ բազն

էր բռնում, շեապի բարձրութիւնը մի արշին էր.
կարծես պոլկովնիկի կնիկ լինէր: Մտքումս ասա-
ցի. այս իմ ճակատիս ոսկիքը երկուսիդ էլ կառ-
նի, կծախի: Լաւ է ձեր մարդիքը իմ մարդու
պէս ոչ հարուստ են և ոչ էլ ողորմած, թէ չէ ձեզ
խօսացնել չէր լինիլ. (ոտրի ձայնը է գալիս). Մուխ-
սին եկաւ. (ներս է մտնում Մուխսին եւ) մօտենում,
նստում աթոռի վրայ, նրա հետեւից Յակոն իսկոյն և ևս
ձէյ է բերում):

Տեսիլ III.

Նոյնը. Մուխսին և Յակոն.

Անքառամ.— Ի՞նչի ուշացար, Մուխսի, այսօր
քեզ ի՞նչ է պատահել:

Մուխսի-ամին.— Ի՞նչ պիտի լինի (բարկացած)
տունս քանդուեց, գնաց: (Յակոն դուրս է գնում):

Անքառամ.— Ինչի՞ համար (վարմացած):

Մուխսի.— Միանգամայն տունս քանդուեց:
Օհանէսը 3 օր է, որ մերձամահ է, ոչ մէկը ինձ
ոչինչ չի ասում. մեղայ քեզ Աստուած, այսպէս
քեալագ չէր եղել մինչև հիմայ. կորան փողերս.
Ախ Սադայէլ, ախ... Յակոյ, Յակոյ:

Յակոյ.— (բարձր) Հրամմէ աղան:

Մուխսի.— Չուր ծամմէ, շուտ այստեղ արի:

Տեսիլ IV.

Յակոյ.— Եկամ (ներս է մտնում):
Մուխսի.— Շնու գնայ, Սադայէլին այստեղ կան-

չիր, ասա Մուխսին քեզ շուտ կանչում է—խաբար բեր:

Յակոյ.—Ի՞նչ կայ, աղա, խեր լինի:

Մուխսի.—(բարկացած) Տօ, անիծուած, քեզ ինչ հրամայում եմ, զնա ու կատարիր:

Յակոյ.—էլ ի՞նչի ես հերստոում, զնում եմ (զնում է) (միւս դռնից ներս է մտնում Սմբատը):

Տեսիլ V.

Սմբատ.—Բարի երեկոյ, ամի (նստում է):

Մուխսի.—Անթառամ, թէյ բեր Սմբատին.
(Անթառամը բերում է):

Սմբատ.—Ամի, ի՞նչու ես այդպէս տխուր ու բարկացած:

Մուխսի.—Որդի, եթէ դու իմ տեղս լինէիր. ոչ թէ կը բարկանայիր, այլ կը գժուէիր:

Սմբատ.—Ի՞նչու, ամի:

Մուխսի.—Ինչ՞ու.—Օհանէսը մերձամահ է, Սաղայէլը և մայրդ գիտեցել են, բայց ոչ մէկը ինձ ոչինչ չի ասել, որ իր ժամանակին նրա հաշիւը գումարէինք և մուրհակ առնէինք: Հիմայ նա ծանր հիւանդ է. ես ի՞նչպէս զնամ նրանից մուրհակ առնեմ, վաղը մեռնի, յետոյ ես տուժեմ, փողերս կորչեն.—Ա՛խ...

Սմբատ.—Հանգիստ եղիր, ամի, մի տխրիր, համբերութիւն ունեցիր, կարող եմ ես ինքս զնալ Սաղայէլի յետեից, նա ուշացաւ, զայ այս գիշեր հաշիւը փակէք. ինչ որ պարտ լինի, ես վաղը կը զնամ և մուրհակը կառնեմ:

Մուխսի.—Դէհ, մի ուշանայ որդի, զնա, Աստուած քեզ օրհնէ (Սմբատը վերկենալով ուզում է

զնալ, այդ ժամանակ հազի ծայն է տալիս): Մի՛ զնայ, Սմբատ, կարծես զայիս է. (ներս է մտնում Սաղայէլը հազալով, նրա յետեից Յակոն):

Տեսիլ VI.

Նոյնք, Սաղայէլը և Յակոն

Սաղայէլը.—Բարի երեկոյ:

Յակոյ.—(առանձին) Փառք Աստուծոյ, չըխտուկայ է բռնել:

Մուխսի.

Անբառամ. } (միասին) Բարի երեկոյ:

Սմբատ.

Մուխսի.—Արի նստի, Սաղայէլ (դէպի Յակոն): Յակոյ, աթոռ բեր. (վերջինը բերում է):

Յակոյ.—(առանձին) շնթրիր:

Մուխսի.—Օրհնուած, մէկ չես ասում զնամ տեսնեմ Մուխսին ինչպէս է:

Սաղայէլը.—Ամի, քո գլուխը վկայ, որ հէնց ձեր դրան մօտ պատահեցի Յակոյին:

Մուխսի.—Յակոյ, Սաղայէլին դուռը բանալիս տեսար:

Յակոյ.—Աղա, մեր դուռը միշտ փակ է:

Մուխսի.—Տօ քառ, ես այդ չեմ հարցնում, դու Սաղայէլին որտեղ պատահեցիր:

Յակոյ.—Հնա, այդ ես հարցնում—մեր դրան մօտ:

Սաղայէլը.—Ի՞նչ կայ Ամի, խեր լինի:

Մուխսի.—Ինչ պիտի լինի, դու էլ հարըստացար, մեզ չես ուզում նայես:

Սաղայէլը.—Ինչ՞ու:

Մուխսի.—Միթէ դու չը գիտես, որ մենք Օհանէսի հետ հաշիւ ունենք. եթէ նա մեռնի, մենք ի՞նչ պիտի անենք, մեր փողը պիտի կորչի: Ախար դու հասակ առած մարդ ես, խօս երեխայ չես (բարկացած):

Սողադի.—Հանգիստ եղիր, Մուխսի, ամեն բան իրա կարգին է:

Մուխսի.—(անելի բարկացած) Ի՞նչ բան է իրա կարգին. զարմանալի մարդ ես, քեզ խօսք եմ ասում, դու կանգնում ես, գլխիս ակետարան ես կարդում. քեզ հարցնում եմ, դու, ինչո՞ւ նրա հիւանդութեան մասին ինձ ոչինչ չես ասել:

Սադ.—Ամի մատաղդ լինեմ, ինչո՞ւ ես բարկանում, կաց ասեմ էլի:

Մուխսի.—Ի՞նչ պիտի ասես, դարդակ բաներ:

Սադ.—Ախար մի համբերիր է...

Մուխսի.—Համբերեցի, հրամայի:

Սադ.—Ամի, քո գլուխը վկայ, ես մեղաւոր չեմ, հէնց դրա համար էի գալիս քեզ մօտ, որ նրա հաշիւը փակենք. վաղը գնանք և մուրհակ առնենք:

Մուխսի.—Այ, հիմայ ապրես, ես այնպէս էի կարծում, որ դու ուշք չես դարձնում:

Սադ.—Ի՞նչ ես խօսում, ամի, գիշերնիւրը քունս չի տանում:

Մուխսի.—Սաղայէլ-Չան, դու պիտի այդ մասին վաղուց հոգայիր (կամաց), որովհետեւ յանկարծ աղէն կը գայ և հաշիւ կը պահանջի, ի՞նչ անենք այն ժամանակ:

Սադ.—Ամի, ես այս գիշեր հաշիւը կը գրեմ, իսկ վաղը Սմբատին կուղարկենք մուրհակ առնելու 2500 մանէթի:

Մուխսի.—Յակոյ, սեղանը մաքրի, մոմերը վառի, հաշուի պիտի նստենք:

Յակոյ.—Էս բոպէիս, աղա (եւ կատարում է):

Սադ.—Ամի, մի բան մոռացայ քեզ պատմել, էրեկ եկեղեցուց դուրս գալուց, յետոյ միամիտ տուն էի գնում. Օհանէսէնց դռնից անցնելիս, նրա տղա Ռափայէլը մօտեցաւ և ասեց, թէ հայրիկս քեզ խնդրում է: Ես իսկոյն հասկացայ: Ժամանակ չը կորցնելով մի քայլ արեցի մինչև նրանց տունը. մտայ ներս և ինչ եմ տեսնում, Օհանէսը սաստիկ հիւանդ պառկած է: Բարևեցի և հարցրի թէ ի՞նչ ես կամենում, նա սկսեց այսպէս խօսել. ամի, լաւ լսիր:

Մուխսի.—Լսում եմ, պատմիր:

Սադ.—Նա սկսեց այսպէս. մէկ էլ գիտես, ամի, իմ երեկուայ նրա մօտ գնալս շատ օգտակար է մեր գործին:

Մուխսի.—(զարմացած) Ի՞նչպէս:

Սադ.—Հն, այսպէս սկսեց. «Պարոն Սաղայէլ, լսիր իմ խնդիրս. ես ուզում էի Մուխսուն կանչէի մի քանի բան խնդրելու, բայց նրան չուզեցի նեղութիւն տալ. որովհետեւ դուք ամեն օր մեր տան մօտից էք անցնում: Մուխսին կամ դուք մի՞նչոյն էք»: Ես էլ, ամի, չուզեցի երկարացնել, ասեցի լաւ, խօսքդ ասա: Նա շարունակեց, «Հա հիմայ իմ խնդիրս այն է, որ ինձ 100 մանէթ թող տուէք, հաւատացնում եմ, գատիկը մօտենում է, իսկ ես մի կոպէկ չուրեմ ծախսելու երեխայոց ուսումնարանից դուրս եմ արել, թոշակի փող չունեմ, տանը մի կտոր հաց չը կայ ուտելու: Եղբայր, խնայէք ինձ, ումնից որ փող եմ ուզում, ոչ մէկը չի տալիս, պատասխանում եմ, թէ քո բոլոր

հաշիւդ Մուխսու հետ է, նրանից էլ փող պահանջիր: Եղբայր, այդպէս բան չի լինիր, իմ ձեռքերս դուք կապել էք. պարոն Սաղայէլ, երկրորդ անգամն եմ խնդրում ձեզ, որ չը մերժէք այդ գումարը ինձ տալու: Եղբայր, քանիցս անգամ Մուխսուն խնդրել եմ, մեր հաշիւը մաքրէ, ուշը չի դարձնում: Եղբայր, ի սէր Աստուծոյ, դուք գոնէ ինքներդ հաշիւ արէք, դուք և ձեր Աստուածը, որքան կը լինի, եկէք մուրհակ տամ: Մի վախենաք: Երբ որ առողջանամ նորից հաշուենք: Պ. Սաղայէլ, եթէ հաշուէք, 600 մանէթ էլ աւելացրէք, որ պիտի կանխիկ ստանամ. տղէս դորձ է սկսում, նրան ուղարկեմ: Ի վերջոյ ես Մուխսուն հաւատում եմ, որ նա աւել չի հաշուի. բայց փողը անպատճառ հասցրէք. (դէպի Մուխսին): Ամի, Օհանէսը հէնց որ խօսքը չը վերջացրեց, աչքերս խփայ բերանս բաց արի: Դու ինձ այդ բանի համար ես կանչել այստեղ, ասացի, մատս թափ տալով նրա վրայ:

Անքառամ.—Ի՞նչու էիր մատդ թափ տալիս նրա վրայ, մեղք չէր. չէ՞ որ սրանից 10 տարի առաջ նա բեղանից հարուստ և ազնիւ վաճառական էր:

Մուխսի.—Լո՛ր, քեզ խօսք չի հասնի, խըղճով կին ես դառել մեր գլխին:

Անքառամ.—Ողճով չեմ, լաւ. դիցուք նա մի պատուաւոր մարդ չէ եղել, եղել է աղքատ մարդ, չէ որ նա 25 տարով Սաղայէլից մեծ է, բն խիղճ է, որ նա մատը թափ տայ նրա վրայ: Օհանէսը մի հիւանդ մարդ է, որ տանջում է 10 տարի, կոտոր ընկնելուց յետոյ, հիմայ նրա դրութիւնը ևս առաւել կը վասանայ:

Սմբատ.—Դէ՛հ լաւ, ևս առաւել հարկաւոր չէ, դու լո՛ր և հանգիստ նստիր քո տեղդ:

Մուխսի.—Շարունակիր Սաղայէլ:

Սաղայէլ.—Հնա բարկացած պոռացի. «Ես մի հիւանդ մարդ եմ, դու հէնց դրա համար ես ինձ այստեղ կանչել, որ ես բարկանամ և մեռնեմ, ընտանիքս քաղցած մնայ, բայց դու Միբիր կը կորչես»: Ի վերջոյ, ամի, ի՞նչ սսեմ, մի այնպէս հարսանիք բռնեցի նրա գլխին, որ խեղճը չը կարողացաւ մի խօսք խօսել, յետոյ դուըր ամուր խըփելով դուրս եկայ անից և միբաշ մեր տուն վաղեցի—հն հն հն (ծիծաղ):

Մուխսի.—(ուրախ) Սաղայէլ ջան այդ մի եղելու՞թիւնը մեզ շատ օգտաւէտ է. ասաց ինձի:

Սաղ.—Ի՞նչն՛. Ամի:

Մուխսի.—Մենք նրան այնքան մեծ փող չենք տալ, որ ինքը քաղցածութիւնից ստիպուած նորից կանչի, փող ուզի և միևնոյն ժամանակ մուրհակ տայ:

Սաղ.—Ամի-ջան ես էլ հէնց դրա համար ձեզ պատմեցի, այսինքն Օհանէսը ներկայումս շատ նեղութեան մէջ է: Աստուած օրհնէ մեր քաղաքի վաճառականներին. մեր բաղդից, ոչ մէկը փող չի տալիս նրան:

Մուխսի.—Ի վերջոյ Սաղայէլ. Աստուած քեզ մէկին երկու տայ, գու որ չը լինէիր իմ տունս հիմա քանդուել էր, բայց գործենիս յաջող է գտում (զառնալով Յակոբին). Ի՞նչ արիր, սեղանը պատրաստեցի՞ր. (մտնելով է սեղանին) համեցէք. (Սաղայէլը և Սմբատը մտնում են):

Յակոբ.—Պատրաստ է, աղա (առանձին)նստէք,

Աստուած ձեզ անիծէ, տեսնեմ Օհանէսի տունը
Խնչպէս պիտի քանդէք. բանը այն չէ որքան այս-
պիտի բարի խորհուրդներ լինեն այստեղ կը վեր-
ջացնեն: Այ քանդուի այս տունը:

Մուխսի.—Յակոյ (ցոյց տալով) ահա սեղանի
վրայից հաշուի դաւթարը բեր ինձ:

Յակոյ.—(ցոյց տուած սեղանից բերում է) Սա է,
աղա:

Մուխսի.—Այ բոս, Օհանէսի հաշուի դաւ-
թարը բարակ է:

Յակոյ.—(գնեկով սեղանի վրա մի ուրիշն է բերում)
Սա է:

Մուխսի.—Այ տղա, դու խօսք քոն չես:

Յակոյ.—Ոչ, քոն չեմ:

Մուխսի.—Որ քոն չես, այն դաւթարների
միջից չես կարողանում Օհանէսի դաւթարը բերես:

Յակոյ.—(Յետ է տանում եւ մի ուրիշը բերում)
Առ աղա, հաւատա էս լինի:

Մուխսի.—(Զեռքիցը խլում եւ շարտում գետին,
ինքը գնում եւ բերում իր ուզած ցուցակը). Անզգամ,
այս 3 անգամ է, որ դու Օհանէսի դաւթարը չը
կարողացար բերել, դուրս կորի (բարկացած):

Յակոյ.—Ձանձ, ես խօսմ գիմնապիում չեմ
կարգացել, որ քեզ համար դաւթար ջոկեմ, քո
ամեն մի դաւթարդ մի թիլիսիմ է, ես Խնչպէս
հասկանամ: (դուրս է գնում):

Մուխսի.—Դուրս կորի, անպիտան, (դառնալով
Սաղայէին) առ Սադ., բաց արա Օհանէսի հաշիւը
և բարձր ձայնով մէկ-մէկ կարդա, մենք կլսենք.
զգոյշ կաց չսխալուես, բան բաց չթողնես:

Սադ.—(առնելով բացում է) Հաշուի սչոտ չու-

նիք:

Մուխսի.—Ինչի չկայ, Յակոյ, Յակոյ (կան-

չում է):

Յակոյ.—(բարձր ձայնով) Հրամայէ, աղա, (ներս
է մտնում):

Մուխսի.—Չոքը ծամայէ, չես կարողանում
մի քիչ կամաց պոռաս, գնա միւս սենեակից սչո-

տը բեր. (Յակոն գնում է):

Մուխսի.—(Սադ.-ին). Դու քո խելըդ գլուխդ
հաւաքի, առանց հաշուելու ասա, տեսնեմ Օհա-

նէսի պարտքը որքան կը լինի:

Սադ.—(կամաց) Խոստովանը լինի, ամի, մի օր
նորա հաշուին նայեցի. 2000 մանէթ դուրս դա-

լով պարտքը մնաց 900—1000 մանէթ. (ներս է
մտնում Յակոն ձեռքին բռնած սօլ սրբելու վրձին եւ տա-

լիս է Սաղայէին) առ, աղա:

Մուխսի.—(բարկացած) Տօ, անիծուած, քեզ մյդ
ասացին բեր:

Յակոյ.—Բն որ չօտքը ասեց, իր կօշիկներբ:

Մուխսի.—Էն ճաներով սչոտը:

Յակոյ.—Հէր օրհնած, դէհ այդպէս ասա էլի.
(խկոյն գնում բերում է) առ, աղա:

Մուխսի.—Տուր Սաղայէին. (Յակոն տալիս է
Սաղայէին):

Սադ.—Ամի, որտեղ ես կը սխալուիմ, դուր
կուղղէք:

Յակոյ.—(առանձին) Ինչ պտուղ ես, որ սխա-

լուես:

Սաղայէի.—(կարդում է հաշիւը եւ միւնոյն ժա-

մանակ համրիցի վրայ է աւելացնում ամեն նոր կարգացած
գումարը, իսկ միւսները զրուշուծեամբ լսում են). 1893
թ. յուլիսի 9 նրա պարտքի դիմաց վճարել ենք

բոս

4036 1009 38926

Մուխսի.—Ինչի չկայ, Յակոյ, Յակոյ (կան-

չում է):

Յակոյ.—(բարձր ձայնով) Հրամայէ, աղա, (ներս
է մտնում):

Մուխսի.—Չոքը ծամայէ, չես կարողանում
մի քիչ կամաց պոռաս, գնա միւս սենեակից սչո-

տը բեր. (Յակոն գնում է):

Մուխսի.—(Սադ.-ին). Դու քո խելըդ գլուխդ
հաւաքի, առանց հաշուելու ասա, տեսնեմ Օհա-

նէսի պարտքը որքան կը լինի:

Սադ.—(կամաց) Խոստովանը լինի, ամի, մի օր
նորա հաշուին նայեցի. 2000 մանէթ դուրս դա-

լով պարտքը մնաց 900—1000 մանէթ. (ներս է
մտնում Յակոն ձեռքին բռնած սօլ սրբելու վրձին եւ տա-

լիս է Սաղայէին) առ, աղա:

Մուխսի.—(բարկացած) Տօ, անիծուած, քեզ մյդ
ասացին բեր:

Յակոյ.—Բն որ չօտքը ասեց, իր կօշիկներբ:

Մուխսի.—Էն ճաներով սչոտը:

Յակոյ.—Հէր օրհնած, դէհ այդպէս ասա էլի.
(խկոյն գնում բերում է) առ, աղա:

Մուխսի.—Տուր Սաղայէին. (Յակոն տալիս է
Սաղայէին):

Սադ.—Ամի, որտեղ ես կը սխալուիմ, դուր
կուղղէք:

Յակոյ.—(առանձին) Ինչ պտուղ ես, որ սխա-

լուես:

Սաղայէի.—(կարդում է հաշիւը եւ միւնոյն ժա-

854 մանէթ. նոյն թուի յուլիսի 5 ևս տուած ենք 130 մ. 89 կ.: Նոյն ամսի 31-ին խանութից վերցրած է 1875 թուականի մնացած կտորներ, ընդամենը— 45 մանէթ 52 կ. ամի, այս գումարին աւելացնենք ևս 15 մ., որովհետև այդ ապրանքը վաղուց է մեր խանութում ընկած էր. դրա վնասը այսպիսի տեղից պիտի դուրս բերել, ուրիշ հնար չը կայ, ուրեմն գումարը կը լինի 60 ր.—52 կ. էս էլ 60 ր.—52 կ. (համրիչին աւելացնելով):

Մուխսի.—Քարիս որդի, միշտ այդպէս հաշուի:

Սադ.—Ամի, առաջուայ երկու գումարին վերադիր չարեցի նրա համար, որ նրանք կանխիկ վճարել ենք պարտքի դիմաց, շուտ աչքի կընկնի. այդպիսի գումարներին վերադիր չեմ անելու, իմացիր, որ յետոյ ինձ չը խանդարես. (շարունակում է):

1894 թ. հոկտեմբերի 24-ին նոյն ապրանքից վերցրած—18 մ. 13 կ. սն էլ կը հաշուենք 28 մ. 13 կ. (համրիչին աւելացնելով). նոյն թուի ժարտի 20-ին ևս նոյն ապրանքից 16 ր. 75 կ., իսկ մեր հաշուով կը լինի 26 ր. 75 կ. (համրիչին աւելացնում է):

Մուխսի.—Աստուած, Սադ., բեզ աւելի շը-նորհք տայ, դու որ չը լինէիր, իմ փողերս կորչելու էին:

Սադ.—Ամենևին հանգիստ կաց, քանի որ իմ գլուխս սաղ է, դու քէֆ արա (շարունակում է): Նոյն թուի մայիսի 1-ին պարտքի դիմաց տուած էինք 116 մ. 80 կ. (համրիչին աւելացնում է):

Մուխսի.—Սադայէլ ջան, մոռացար, վերադիր անէիր:

Սադ.—Ամի, դա պարտքի դիմաց ենք վճարել: Մուխսի.—Հասկացայ, մոռացել էի:

Սադ.—1895 թուին յունիսի 21-ին խանութից վերցրած է նոյն հաշուով մանր ապրանք—50 մ. վերադիր. 30 մ. կը լինի 80 մ. (համրիչին աւելացնելով): Նոյն թուին միկնոյն ամսի 25-ին մանր ապրանք—50 մ., մեր հաշուով կը լինի 80 մ. (համրիչին աւելացնելով): Նոյն թուին հոկտեմբերի 6-ին խանութից վերցրած է 1870 թուականից մնացած 2 կտոր մահուդ—15 արշին. 3 կտոր սպիտակ,—9 արշին, 13 արշին հասարակ չիթ. մի քանի հատ տախտակ և այլն. գումարը—25 մ. վերադիր 10 մ.—ընդամենը—35 մ. (համ. աւելաց.):

Մուխսի.—Չօրանաս, որդի:

Սադայէլ.—Նոյն թուին նոյն ամսին մանր ապրանք 100 մ. վերադիրով կը լինի 125 ման. (համր. աւելաց.) 1896 թ. յունվարի մէկին կանխիկ փող վճարած ենք—1 ր. 75 կ., վերադիրով 3 ր. 75 կ. (համրիչին աւելացնելով): Նոյն թուին նոյն ամսի միկնոյն օրը կանխիկ տուած ենք 25 կ., իսկ մենք կը հաշուենք 25 մ. (համր. աւելաց.):

Սմբաս.—Սադայէլ, այդքան վերադիր չի լինիլ, 25 կոպէկը դու հաշուում ես 25 մանէթ, վերջը տղէն կը դայ հաշիւ կը պահանջի, ապա ինչպէս դու այդ հաշիւը կը ներկայացնես. չէ՞ որ նորա հայրն էլ հաշիւ կունենայ պահած:

Սադ.—Թող դայ, ես նրան կը պատասխանեմ. հաշիւ կուզէ, չենք տալ. շատ ստիպէ, ահա այս հաշիւը կը պարզագրեմ, նրան կը տամ, թող տանէ, ջրով խմէ, Սմբատ, դու հաւատացիր ինձ, որ նրա հայրը հաշիւ չունէ պահած, նա միայն Մուխսուն է հաւատում:

Մուխսի.—Որդի, Սաղայէլը իրա բանը լազիտէ, դու մի խանգարիր:

Սաղ.—(շարունակում է). 1896 թ. յունվարի վերջերին մեր խանութից Օհանէսը վերցրած է մանր ապրանք 10 մ. 95 կ. վերադիր 5 մ., ընդամենը 15 ման. 95 կոպ. (համրիչը աւելացնելով): 1897 թուին յունիսի 1-ին խանութից ապրանք է վերցրած 15 մ.: կը հաշուենք 20 մ. (համր. աւել.): Նոյն թուին նոյն ամսի 12-ին ևս 10 ման., էս էլ 15 ման. (համր. աւելաց.): Մարտի 14-ին խանութից վերցրած ապրանք 10 մանէթի վերադիրով 15 մ. (համր. աւելաց.): Յուլիսի 6-ին կանխիկ վճարած իրան Օհանէսին 2 մ. 50 կ., սա էլ կը հաշուենք 3 մ. 50 կ. (համրիչին աւելացնելով): 1898 թ. 1-ին փետրուարի խանութից վերցրած փասպանդա ապրանքից 35 մ. 25 կ. վերադիրով 40 ր. 25 կ., սա էլ 45 ր. 25 կ. (համր. աւելաց.): Նոյն ամսին մանր հաշիւ և կանխիկ 90 մ. 70 կ. սա էլ 95 ր. 70 կ. (համր. աւելաց.): Նոյն թուին յունիսի 20-ին խանութից վերցրած միկնոյն ապրանքից 24 ր. 25 կ., մենք կը հաշուենք 30 ր. 25 կ. (համր. աւել.): Յուլիսի 12-ին պարտքի դիմաց վճարած 117 մ. (համր. աւելաց.): Սեպտեմբ. 2-ին կոյր Յարութիւն. նրա պարտքի դիմաց վճարած 400 մ. (համր. աւելաց.): Մարտի 12-ին մանր հաշիւ 80 ր. 62 կ. վերադիրով 85 ր. 62 կ. (համ. աւելաց.). Ուրեմն, ամի, մինչև 1898 թիւը առանց տոկոսի պարտքը լինում է 2404 մ. 11 կ., իսկ այդ գումարի տոկոսը ահա այստեղ հաշուած գրած է, ընդամենը ուղիղ հաշուով առանց վերագիրի 753 մ. 08 կ. սա էլ 753 ր. 08 կ. (նախկին գումարին աւելացնելով): Հիմա գիտես, ամի, ինչ կայ.

մենք հաշուի ժամանակ շատ վերադիր արինք, և նրանք առանց տոկոս մնացին, ուստի 100 մ. էլ կը հաշուենք նրանց տոկոսը (աւելացնելով): Ուրեմն լինում է ընդամենը 3257 մ. 19 կ. յետոյ (շարունակելով) նրան մենք պիտի վճարենք կանխիկ 700 մ. որովհետև նա ինքն ինձ ասեց. սա էլ 700 մ. (աւելացնելով նախկին գումարին համրիչում) (զառնարով Մուխսուն) Իսկապէս ամի, այդ 700 ման. պիտի նրան տանք:

Մուխսի.—Ո՛չ Սաղ., ես մտածել եմ դրա համար, այսպէս կանենք, վաղը ես կամ Սմբատը 100 մ. կը տանենք նրան կը տանք. եթէ նա հարցնի մնացածի համար, կասենք թէ կանխիկ փող չունենալու պատճառաւ, խնդրում ենք մի փոքր ժամանակ մեզ միջոց տաս, մինչև բամբակները ծախուի. ծախուելուց խօս կը վճարենք, միամիտ եղիր: Մինչև մահը կը խարենք. հէնց որ մեռաւ, այդ 600 մ. էլ մերն է. լսեցիր, որդի Սմբատ, եթէ դու էլ գնաս, այդպէս կասես:

Սմբատ.—Շնորհ լաւ, ամի:

Մուխսի.—Այդպէս լաւ չէ՞, Սաղայէլ:

Սաղ.—Ի հարկէ, բա խօս աչքնես բաց չենք տանելու 600 մ. համրենք առաջը:

Մուխսի.—Իէէ, շարունակիր, Սաղայէլ:

Սաղ.—Ուրեմն նրա ընդհանուր պարտքը եղաւ 3957 ր. 19 կ.: Ամի, դրան կաւելացնենք 2 տարուայ տոկոսը, ուղիղ 542 մ. 81 կ. որ 4500 մ. լրանայ, սա էլ 542 ր. 81 կ. (նախկ. գում. աւելաց.): Վերջապէս նրա բոլոր պարտքը տոկոսով ու վերադիրով լինում է 4500 մ.: Սրանից ստացուած է 2000 ր. այդ գումարից դուրս գանք 2000 ր., մնում է ուղիղ նրա պարտքը—2500 մ., համաձայն

այդ գումարին անհրաժեշտ է մուրհակ առնել. հիմա դուք ասէք տեսնեմ, նրանից ի՞նչպէս պիտի մուրհակ առնէք:

Մուխսի.—Վաղը, Սաղայէլ, ես նրա մօտ պիտի գնամ, բոլոր գործի համար կը խօսեմ, ամեն բան կը վերջացնեմ, 100 մ. փող կը տանեմ հետս, եթէ գործս յաջողի, իրան կը տամ, եթէ ոչ, փողը չեմ տայ, վերադառնալուց տուն 100 մ. կը տամ Սմբատին. նրա միւս օրը, նատարի ուսի հետ կուղարկեմ մուրհակ առնելու և փողը իրան տալու: Այդպէս չէ:

Սաղ.—Ի հարկէ, առաջ պիտի դու գնաս, սերմը ցանես, որ յետոյ Սմբատը գնայ հնձէ. (տարի ձայն է դալիս). (ներս է մտնում Ռափայէլը):

Տեսիլ VII.

Նոյնը և Ռափայէլը.

Ռափայէլ.—Ամի, հայրիկս ասում է, վաղը նեղութիւն կրէք ինձ մօտ գաք:

Մուխսի.—Ի՞նչ կայ, բալաս:

Ռափ.—Ձը գիտեմ, եթէ իմանայի կասէի:

Մուխսի.—Շատ լաւ, կը գամ:

Ռափ.—Ամի, շատ է խնդրում:

Մուխսի.—Բաշուտայ. բալաս: (Ռափայէլը գնում է):

Սաղ.—Ախպէր, ամենայն դէպքում մեր գործը յաջող է. էլի ինքն է ուղարկել մեր յեռակից:

Սմբատ.—Ճիշտ է, Սաղայէլ:

Սաղ.—Սմբատ, թէ սուտ եմ ասում, թրբիւր երեսիս:

Մուխսի.—Սաղ., այդ բոլորը մի կողմը. բայց եթէ նրա տղէն գայ մեզանից հաշիւ պահանջէ, մենք ի՞նչ անենք այն ժամանակ, այդ հաշիւը ի՞նչպէս ներկայացնենք. չէ՞ որ կը նկատի և մենք այն ժամանակ սիրելիական կը դառնանք:

Սաղ.—Ամի, ինչ խամ խօսքեր ես ասում: Այն ժամանակ երբ մուրհակ առած լինենք, նրա տղէն չը գայ, թող նրա պապը գայ, մեզ ինչ պիտի անէ. շատ կը խօսի, հաշիւ չենք ներկայացնի և կը պատասխանենք, որ մենք ձեզ հետ հաշիւ չունենք, հայրդ մուրհակով փող է պարտ, տուէք, ուրիշ ոչինչ, այն ժամանակ ուր ուզում է, թող գնայ: Այդպէս չէ, Սմբատ:

Սմբատ.—Ի հարկէ, դժուարը մուրհակ առնելըն է, նրանից յետոյ թող ուր ուզում են գնան:

Մուխսի.—Սաղայէլ, ես ոչինչ չը գիտեմ, եթէ հաշիւ պահանջեն, քեզ հետս կը տանեմ և դու նրանց հետ կը խօսես:

Սաղ.—Շատ լաւ. (վեր է կենում) դէհ, բարի գիշեր, կէս գիշեր եղաւ, գնամ:

Մուխսի.—Գնա՛ որդի, քնէ, առաւօտը վաղ վերկաց, խանութը շուտ բաց: Եթէ դու չը լինէիր, իմ փողերս կորչելու էին: Աստուած քո որդիքդ պահի. (Սաղ. գնում է) Յակոյ, Յակոյ (կանչում է Մուխսին) Յակոյ, Յակոյ, (ձայն չկայ) Յակոյ, (ներս է մտնում Յակոյ):

Տեսիլ VIII.

Մուխսի.—Նոյնը և Յակոյ.

Յակոյ.—Հրամմէ, սղա:

Մուխսի.—Պոռալով գլուխս ցաւեց, անիծւած,
բ՛նչ եղաւ բեզ:

Յակոյ.—Ազն, դրուտոն ասեմ, մենակ նստած
քունս եկաւ քնեցի. երազի մէջ էի, որ քո ձայնը
լսեցի, իսկոյն եկայ:

Մուխսի.—Դէ լաւ, շատ մի խօսիր, գնն, Սաղ.
ճանապարհ դիր: (Յակոն զնում է կանչելով): Սաղայէլ
ազա, շունը բաց է, համբերիր ես գամ. (Սաղ. բեմի
յետեւից) դէհ, շուտ եկ:

Մուխսի.—Կորած փողս գտայ: Հալալ է այն
աշխատանքը, որ Սաղայէլը ուտում է, ափէ ախ-
պէր. կարծես Մոսկովի համալսարանն է աւար-
տել, այնքան բան գիտէ. հաւատացնում եմ բեզ,
որդի, եթէ դա չը լինէր, իմ բոլոր փողերս կը
կորչէին:

Սմբաս.—Ճիշտ է, ամի, շատ ճարպիկ մարդ է:

Անքառամ.—Ի՞նչի այդպէս արեցիր, Մուխսի,
խեղճ չէ՞ նրա ընտանիքը, նրա որդիներանց փողը
մենք կարող ենք ուտել, չէ՞ որ նրա կինը մեզ
շարունակ կանիծէ, բա նրա անէծքը մենք ի՞նչ-
պէս վեր առնենք:

Մուխսի.—Անթառամ, բեզ վերաբերեալ գործ
չը կայ, դու հանգիստ նստիր և քո գործդ արն:

Անքառամ.—Ինչի, Մուխսի, գործի ճիշտը
խօսելուց քո դուրը չի գալիս, մի՞թէ նրա պարտ-
քը 2500 մ. է, որ ուզում էք մուրհակ առնէք:
Ինչո՞ւ համար թոյլ տուեցիր Սաղայէլին, որ այն-
քան հաշիւներում աւելի հաշէ: Ինչո՞ւ համար էք
120/0 հաշուում: Ինչո՞ւ համար ձեր տուած փողին
տոկոս էք հաշուում, իսկ նրանից ստացած 2000
մ. տոկոս չէք հաշուում, բաս յետոյ մեզ ի՞նչ կա-
սեն ուրիշները, չէ՞ որ պատուից կընկնենք և

մեր երեսին կը թքեն:

Մուխսի.—Ես բեզ ստացի, Անթառամ, քո
գործը չէ, մի խօսիր:

Անքառամ.—Ի հարկէ, Սաղայէլին թողած
խօսմ ինձ չես լսելու:

Սմբաս.—(բարկացած) Թող տեսնեմ, բաւական
է, համբերութիւնս կարուեց. այդ էլ քանի ան-
գամ է, որ խօսակցութիւնը խանգարում է (ուզում
է ձեռքով խփել):

Մուխ.—(բռնելով) Համբերիր, որդի. (կանչում
է) Յակոյ, Յակոյ օգնութեան հասիր:

Յակոյ.—(բեմի յետեւից) Հաւսալն արա, ազն,
չո՞ւստը բերեմ:

(Այդ ժամանակ բեմի յետեւում Մուխու մեծ եւ փոքր
որդիքը կուում են իրար հետ. «Գու ես իմ հօրս փողիցը
շատ ծախսում» ասում է բարձր ձայնով փոքր տղէն:
«Գու անցեալ տարի Ռուսաստանում 2000 ռ. փչացրիր»,
պատասխանում է մեծ տղէն: Խօսում է փոքր որդին. «Ըստ
արեցի քո գողձդ չէ». մեծ որդին բացում է ատրճանակը
նրան ասելով. «այդպէս է, մո, անն»: Գնդակը անվնաս
է անցնում: Այդ կռուի միջոցում Մուխսին Սմբատին բռնած
լսում է նրանց ատրճանակի ձայնից գոռում է)

Մուխսի.—Տունս քանդուեց:

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Ա Մ 11

Տեսիլ I.

(Հառարակ սենեակ, մի կողմում դուռած է մի անկողնակալ, ծածկուած անկողինով, ուրի վրայ հիւանդ պառկած, խոբեւած է Օհանէսը, իսկ անկողնակալի սոս արողի վրայ նստած է նրա կին Մարգարիտը):

Մարգարիտ.— Անբռնիտ կէն, (հողոց քաշելով) Միթէ ուխտել էիր, ամուսնուդ մահին արժանանալ: Մեղա Աստուծոյ, չը տեսնուած բաներ եմ տեսնում: Քեզանից խնդրել էի ինձ շուտ մահացնել ամուսնուցս, բայց ընդհակառակը, աչքիս առաջն է նրա դիակը. փառք Քեզ, նա ինձանից արդար է և Դու չը կամեցար ենթարկել նրան աւելի վատ օրերի և չարչարանքի:

Դու չը կամեցար, որ նա տեսնէր իւր որդկերանց մերկութիւնը, բազցածութիւնը, որբութիւնը և այլն:

Եթե՞ր տարի չարչարուեց, մաշուեց, հիւանդութիւնից և Դու խնայեցիր նրան, բաւականութիւն պիտի տաս միմիայն հոգով:

Ապա ես ի՞նչ պիտի անեմ, ի՞նչպէս դեկավարեմ ես իմ որբերը, միթէ իմ ճակատագիրս այսպէս է: Փառք Քեզ, չեմ տրտնջում, ողորմած ես: Խեղճ մարդ (նայելով Երեսին), տես ինչպէս հոգւոց

հանելով ննջում է, մինչև անգամ նա քնի մէջ էլ չի դադարում մտածմունքից. քօռանամ ես, ուր է ըո անցած ժամանակը, քո հարստութիւնը, կարողութիւնը, պատիւը. արդէն ամեն բան անցել է, մտածելու ժամանակ չէ, աչքերդ բաց արա, տես, քո ընկերներդ ինչ հարստութեան տէր են դարձել, գործակատարներդ ինչ կարողութեան տէր են եղել: Ո՞ւր է այն ժամանակդ, երբ փողոցից անցնելիս հարիւրաւոր մարդիք գլուխ կը տային և կամ խանութդ մտնելիս 6 գործակատար ոտքի կը կանգնէին: Յիմար է այն մարդը, երբ ասում է. Օհանէսը մտածում է: Շնորհակալ եմ որ չեմ գժուել, քանդուի Խաչատուրովեանը, կուրանայ երկու աչքերով, ինձնից վատ դուրսեան հասնի Մուխտի-ամին, կրկնապատուի Սազայէլի դողդոցը, որոնք խանութ ունեն, ոչ թէ առևտուրի համար, այլ խեղճ մարդկերանց տուն քանդելու: Ոչ, ոչ, Աստուած մեզ այս է ցանկացել:

Ահա մօտենում է Զատիկը, տանս հաց չը կայ, երեխայոց ուսումնարանից դուրս են արել, փող չունեմ թօշակները տալու: Միթէ մեզ հարկաւոր չէ երեխայոց հագուստներ կարել, չէ՞ որ նրանք մի ժամանակ ունեցել են, չէ որ ս. Յարութիւնին տէրտէր պիտի մեր տունը օրհնէ: Միթէ նրան պիտի փող չը տալ, և ասել՝ քեսախը եմ, նա ի՞նչ կասէ, տէր, ամենայն բան կանցնի, դու այդ տէրտէրի փողը հասցրու մեզ, որովհետև նրան նիսիա չի մնալ: Ի վերջոյ, ամենայն բանը փողն է: Է՛հ (հողոց քաշելով) ինչ անեմ, դիմում ենք Մուխտեն՝ ասում է թէ ապահովութիւն չունիմ, ինչպէս տամ, միւսներին ասում ես դիտ-

մամբ, ոչ մէկը չէ տալիս ասելով՝ ըո բոլոր հաշիւներդ Մուխսու հետ է, նրանից ուզէ, էլ ինչ անեմ, մի նստելու տուն ունեմ, նա էլ կը ծայխեմ, ձեզ կը տամ, միայն կեղծութիւն մի արեք, ջանմ. մի մարդ որ չի ընկնում ցեխի մէջ, փոխանակ դուրս հանելու, աւելի ևս խոր են. նետում ապե-րախտներ, չէք օգնում դուրս գալ, ապա էլ ի՞նչու էք դէպի խորքը նետում, (հիւանդը շարժուած է) կար-ծես զարթնում է:

Օհանես.—Մարգարիտ, օգնիր ինձ նստելու: (խկոյն կատարում է):

Մարգարիտ.—Ի՞նչպէս ես այսօր զգում քեզ:

Օհանես.—Մի փոքր լաւ, Մարգարիտ, մի բաժակ ջուր տուր: (Մարգարիտը խկոյն բերում է):

Մարգարիտ.—Առ. եթէ կամենում ես բժշկի յետևից ուղարկեմ:

Օհանես.—(բաժակը յետ տալով) Կարիք կը կայ: Մարգարիտ, Ռափայէլին այստեղ կանչի, երեկ նրան գործ պատուիրեցի:

Մարգարիտ.—(դուրս գալով կանչում է) Ռա-փայէլ, Ռափայէլ, Վարդուհի Ռափայէլին այստեղ կանչիր (Վարդուհին բեմի ետևից) Ռափայէլ մայրիկդ կանչում է: (Մարգարիտը ներս է մտնում, նրա յետևից Ռափայէլը):

Տեսիլ II.

Նոյնը և Ռափայէլը.

Ռափայէլ.—Ի՞նչ ես կամենում, հայրիկ:

Օհանես.—Ռափայէլ, երէկ քեզ ինչ պատուի-րեցի, կատարեցի՞ր:

Ռափայէլ.—Ինչպէս չէ, հայրիկ. հէնց նոյն բոպէին գնացի:

Օհանես.—Տուն գնացի՞ր:

Ռափայէլ.—Այո, տուն գնացի, ներս մտայ, տեսայ Մաղայէլը և Մուխսին մի հաշիւ են տես-նում, և հաշուի մէջ ըո անունդ յիշում, հէնց որ ինձ տեսան բոլորն էլ լուեցին: Ամուն ասացի, հայրիկս կանչում է, նա պատասխանեց, շատ լաւ, կը գամ և ես թողի եկայ:

Օհանես.—Այնտեղ ուրիշ ո՞վքեր կային:

Ռափայէլ.—Ամին, Մաղայէլը, Սմբատը հա-շիւ էին տեսնում, իսկ Անթառամը լուռ նստած էր:

Օհանես.—Դէ՛հ շատ ապրես, գնան, խաղա: (Ռափայէլը դուրս է գնում). Ուրեմն նրանք մեր հա-շիւն են փակել, ով գիտէ տեսնես ինչպէս են հաշուել, Մուխսուց այնքան երկմիտ չեմ, բայց Մաղայէլը անիծուած մարդ է: Մի՞թէ Մուխսին պիտի ինձ զրկէ. նա բարի մարդ է, չեմ կարծում:

Մարգարիտ.—Ինչո՞ւ համար ես Մուխսուն այստեղ կանչում:

Օհանես.—Կին, մի՞թէ դու չը գիտես մեր դրութիւնը:

Մարգարիտ.—Շատ լաւ գիտեմ, յետոյ:

Օհանես.—Կանչում եմ 700 մ. փող խնդրեմ. 100 մ. մեզ համար, իսկ 600 մանէթը Սամսոն որ-դուս պիտի ուղարկեմ:

Մարգարիտ.—Յետոյ:

Օհանես.—Մէկ էլ նրանք երէկ հաշիւս փա-կել են, կը հարցնեմ պարտքիս բանակութիւնը, ես էլ իմ հաշիւս կը նայեմ, ստուգելուց յետոյ մի հատ մուրհակ կը տամ պարտքիս չափ:

Մարգարիտ.—Ձգոյշ կաց, մինչև որ դու քո հաշուիդ չը նայես և նրանց հաշիւը չստուգես, մուրհակ չը տաս:

Օհանես.—Ի՞նչ էս խօսում, խօմ երեխայ չեմ:

Մարգարիտ.—Ձգոյշ կաց: այ մարդ. կըխարէ քեզ Մուխսին, դու նրա խօսքերին չը հաւատաս:

Օհանես.—Մուխսուն դու լաւ չես ճանաչում, նա շատ լաւ մարդ է: (ներս է մտնում Մուխսին):

Տեսիլ III.

Նոյնը և Մուխսին.

Մուխսին.—Բարև ձեզ, (բարևում է):

Օհանես.—Բարև, համեցէք նստէք: (Մուխսին նստում է):

Մուխսին.—Ի՞նչպէս էք, պ. Օհանէս:

Օհանես.—Մուխսի-աղա, այսօր մի փոքր լաւ եմ: Ի՞նչ էր պատահել ձեզ. ահա քանի անգամ ուղարկում եմ ձեր յետևից:

Մուխսին.—Պ. Օհանէս, այս քանի օրերս գործերնիս մի փոքր շատ էին:

Օհանես.—Առևտուրդ ի՞նչպէս է:

Մուխսին.—Առևտուր չկայ. ամբողջ օրերը 4 մարդ նստած, խանութում մեր գրպանից ենք ծախսում: Պ. Օհանէս, Սամսոնից ի՞նչ լուր կայ, նամակ գրում է:

Օհանես.—Անցեալ օրը փոստով նամակ ստացայ. գրում է, թէ նոր գործ է սկսել, միայն շուտով 600 մ. պիտի ուղարկեմ:

Մուխսին.—Շատ լաւ կը լինի:

Օհանես.—Մուխսի-աղա, քեզ այստեղ կանչե-

ցի որ մեր հաշիւն նայենք, փակելով պարտքի փոխարէն մուրհակ տամ, այդպիսով մեր հաշիւը մաքրենք:

Մուխսին.—Ի՞նչ կը լինի, մաքուր հաշիւ ունենալը շատ լաւ է:

Օհանես.—Մուխսի այդպէս բան կը լինի. սրանից 3 շաբաթ առաջ ձեզանից հաշիւ եմ պահանջել, մինչև հիմայ լուր էք:

Մուխսին.—Մի նեղանար, եղբայր, ժամանակ չունենք, գործ-գործի վրայ է թափուել, կատարող չը կայ, բամբակներս հօ այս տարի, պ. Օհանէս, քո արևը, ուղիղ 20,000 մ. ֆլաս են անում:

Մարգարիտ.—(առանձին) Մի վախենար, այդ ֆլասի մի մասը մեզանից դուրս կը բերես:

Օհանես.—Վնաս չունի, հաշիւը յետոյ էլ կարելի է փակել. ես մի փոքր հաշեցի, իմ պարտքը տոկոսով դուրս եկաւ մօտաւորապէս 1200 մ., 700 մ. էլ նորից պիտի տաս, այն ժամանակ ես քեզ կտամ մի հատ մուրհակ 2000 մ., իսկ աւելի համար վերջը կը տեսնուենք:

Մուխսին.—Ի հարկէ, այդպէս լաւ է, հաշիւը յետոյ էլ կարելի է փակել, իզուր տեղը դու հիւանդ ինչու ես քեզ նեղութիւն տալիս, առայժմս դու 2000 մ. մուրհակ տուր, ես քեզ կը վճարեմ 700 մ., բայց միայն պ. Օհանէս 100 մ. այսօր կտամ, իսկ 600 մ. համար մի առժամանակ խնդրում եմ սպասես, մինչև որ բամբակներս ծախուեն, յետոյ կը տամ, հիմայ կանխիկ փող չունեմ:

Օհանես.—Չի կարելի, Մուխսին, որովհետև ահա հրկու նամակ է գրել Սամսոնը, ինչպէս որ լինի պիտի ուղարկեմ: Թէ չէ գործը կարող է փողի պակասութեան պատճառաւ ձեռքիցը դուրս գալ:

Մուխսի.—Պ. Օհանէս, որդկերանցս արևը, փող չունեմ, շնա եմ խնդրում, միայն 10 օր սպասիր:

Օհանես.—Լաւ 10 օր կըսպասեմ, միայն չը խարենս:

Մուխսի.—Միթէ դու ինձ չես հաւատում, միթէ ես քեզ կը խարեմ. կամ թէ քո փողը կուտեմ: Տունս քանդուի, որդիքս կոտորուեն, պ. Օհանէս, եթէ ես քեզ խարեմ:

Օհանես.—Բաւական է, Մուխսի աղա, կը համբերեմ 10 օր., միայն 10 օրից յետոյ անպատճառ պիտի տաս:

Մուխսի.—Սմբատիս գլուխը վկայ, որ 10 օրից յետոյ անպատճառ կը վճարեմ:

Օհանես.—Լաւ, թող այդպէս լինի:

Մուխսի.—Պ. Օհանէս, ես գնամ, Սմբատիս 100 մ. փող տամ ձեզ համար, մինչև իմ գնալըս, դու Ռափայէլին ուղարկիր խանութը, Սաղայէլի հետ միատեղ գնան Չ հատ մուրհակներ գնեն և նատարիուսի մօտ տանեն գրելու, յետոյ Սմբատը և նատարիուսը քեզ մօտ կը գան:

Օհանես.—Շատ բարի, միամիտ կաց, Մուխսի:

Մուխսի.—Մնացէք բարեաւ (գնում է):

Մարգարիս.—Այ մարդ (բարկացած), ախար ես ձաքեցի, նրա մօտ խօսել չը կարողացայ դու խօս չես գժուել, առանց փող առնելու մուրհակ ես ուղում տաս. ախար մինչև երբ պիտի խարուիս, բաւական չէ: Տօ նրանք ուղում են քեզանից մուրհակ առնեն, որ յետոյ քեզ մի հատ կողկէ չը տան:

Օհանես.—Դու չես հասկանում, Մուխսին բարի մարդ է, իսկպէս եթէ Սաղայէլը, կամ

Սմբատը լինէին երբէք չէի հաւատալ, հօ տեսար 70 տարեկան մարդը ինչպէս երդուեց, միթէ նրան չպիտի հաւատալ:

Մարգարիս.—Նրանց գործն այդ է. մի կուպէկի համար տան անգամ կերդուեն, դու եկ խնայիր մեզ, մուրհակ մի տուր մինչև որ փողը լրիւ չստանաս. անիծուած մարդ, եկաւ մօլլի պէս դուռան կարգաց, համոզեց քեզ և գնաց: Խնդրում եմ քեզ, հաւատա իմ խօսքերին:

Օհանես.—(վրդովված) Չը գիտեմ, դու ի՞նչ ես ուղում ինձանից, վաղը բժիշկ կը կանչեմ, թոյն կընդունեմ և կը մեռնեմ, այնուհետև ինչ կամենում ես, արն: (ինքն իրեն) Չեն թողնում, եղբայր, որ հանգիստ մեռնենք:

Մարգարիս.—Հող չէ: Ահա եթէ չես լսում ինձ, հէնց հիմա ես կը գնամ և ինձ կը կախեմ, բայց նզովեալ լինի քեզ համոզողը. (եւ դուրս է գնում):

Օհանես.—Աստուած իմ, որքան ես աչքից ընկած մարդ եմ, մինչև անգամ կինս էլ սկսեց իմ գէմ բողբոջել. վնջ ինձ, (դէպի կնոջ կողմը) անգութ, միթէ, դու է՞լ չգիտես մեր դրութիւնը: Ճարահատեալ պիտի մուրհակ տամ: Ահա սպասում է ինձ գերեզմանս, որտեղ պիտի գտնեմ հանգստութիւն: Միթէ հարկաւոր չէ ծախք. ոչ, ես չեմ թողնիլ իմ դիակս գետնի վրայ: Տէր իմ, դու իմ կնոջս համբերութիւն տաս, նա իրան չփասէ, եթէ նա իրան փասէ (լացելով), արդեօք ո՞վ պիտի ինձ պահէ, ո՞վ պիտի խնամէ իմ որդիքը. ոչ ոք: (ներս է մտնում Ռափայէլը):

Տեսիլ IV.

Օհանես. — Ռափայել:

Ռափայել. — Հրամմէ, հայրեկ:

Օհանես. — Գնահ մայրիկիդ այստեղ կանչի՛ր յետոյ գնահ Սաղայէլի մօտ. նրա հետ միասին գնացէ՛ք, 2 հատ մի-մի հազարանոց մուրհակ առէ՛ք, տարէ՛ք նատարիոսի մօտ, թող նա գրէ, յետոյ մուրհակները տա՛ր, յանձնիր Սմբատին կամ Մուխսուն, նրանից յետոյ, արի ինձ լուր բեր, միայն զգոյշ կաց մուրհակների գումարը լինի 2000 մ.:

Ռափայել. — Շատ լաւ, հայրեկ, զգոյշ կլինեմ. (գնում է):

Օհանես. — Ախար այդ կինը ի՞նչ գնաց, մի՞թէ գնաց իրան վնասելու, մի՞թէ այդքան անողորմ է, չէ իմայում ինձ. ոչ, նա գնաց հարուստների մօտ խորհրդի. բայց եթէ 15 հարուստ հաւաքուին իմ գլխին խելք չեն կարող գնել, որովհետեւ արդէն ես լաւ եմ ճանաչել նրանց. մէկը միւսից յիմար է, առաջինը կասէ թէ գնա, մի թողնիլ մուրհակ տայ, միւսը կասէ թող տայ, երրորդը, կասէ դուցէ պարտ է, որ մուրհակ է ուզում տալ, և հարգար ու մի խորհուրդներ կը տան. բայց ոչ մէկը դուր չի գալու նրան: Ի՞նչ անեմ, եղբայր, իմ բախտն այսպէս է, ում հետ գործ եմ ունենում, վերջն այսպէս է լինում: Այդ բոլորը իմ յիմարութիւնիցս է. եթէ ես էլ ուրիշների նման խաբեբայութիւններ անէի, զրկողութիւն գործ գնէի, հիմայ ես էլ մի մարդ էի. բայց ոչ, լաւ է մտնել աղքատ, քան թէ ունենալ այնպիսի հարբս-

տութիւն. թող ինձ յիմար անուանեն. (նրս է մտնում Մարգարիտը եւ լուռ նստում է մի կողմում):

Տեսիլ V.

Օհանես. — (կողմը) Է՛հ չեմ կարողանում համբերել (Մարգարտին) ի՞նչ գնացիր, սիրելիս, այնպէս բարկացած: Ի՞նչու ես այդպէս վարվում ինձ հետ, պատասխանիր:

Մարգարիտ. — Ի՞նչ պատասխանեմ, բաւական է որքան ես համբերեցի:

Օհանես. — Ի՞նչ եմ արել քեզ. մի՞թէ ինձ չես խղճում:

Մարգարիտ. — Ես քեզ միշտ խղճում եմ, բայց դու ինձ չես խղճում:

Օհանես. — Ախար ես քեզ ի՞նչ եմ արել, տուներդ եմ քանդել:

Մարգարիտ. — Եթէ դու իմ տունս քանդած լինէիր, այնքան չէի նեղանալ, որքան քո այդ ներկայ գործերիդ վրայ եմ նեղանում:

Օհանես. — Ի՞նչո՞ւ:

Մարգարիտ. — Ահա ինչու. դու հէնց նրա համար ես մուրհակ տալիս, որ ինձ դատարանները քաշ տան. դու այսքան տարուայ ընթացքում չուզեցիր գործդ մաքրել և ինձ տանջանքի մէջ ես գցում:

Օհանես. — Տօ, կին, դու գժուե՞լ ես, ինչո՞ւ եմ քեզ դատարանները քաշ տալիս. ինչ պատճառաւ:

Մարգարիտ. — Ահա ինչու, դու մուրհակ ես տալիս Մուխսուն, Աստուած մի արասցէ, դու ընկար, մեռար, ես այդ մուրհակի գումարը որտեղից լրացնեմ. չէ՞ որ նա պիտի գանգատուէ,

ինձ դատարանը պիտի կանչի, յետոյ տներս ծախեն. մի՞թէ այդ քիչ է, ես ինչպէս տանեմ այդ:

Օհանես.—Մարգարիտ, Աստուած գիտէ, որ այդ հոգսերը, ես չէի կարողանայ տանել, բայց դու կարող ես: Շատ լաւ, դու 700 մ. փող ճարի, ես մուրհակ չտամ:

Մարգարիտ.—Ես սրտեղից ճարեմ:

Օհանես.—Հէնց բանը դրանումն է, դրա համար ստիպուած մուրհակ եմ տալիս:

Մարգարիտ.—Ախար ես քեզ չեմ ասում մուրհակ մի տուր, ասում եմ, փողերդ լըիւ ստացի, յետոյ:

Օհանես.—Չէ որ խեղճ մարդը, դեռ փող չունի, ես նրան հօ չեմ խեղտելու:

Մարգարիտ.—Բն ինչպէս են ուրիշները քեզ խեղտում:

Օհանես.—Ինչու դու այստեղ չէի՞ր, չը տեսնա՞ր, թէ Մուխսին, ինչպէս էր երդւում և ասում որդիքս կոտորվին, թէ 600 մանէթը 10 օրից յետոյ չտամ, մի՞թէ նրա համար փողն առաւել է, քան թէ որդիքը:

Մարգարիտ.—Ուրեմն դու մինչև հիմա չես հասկացել, որ նրա համար մի կոպէկը թանգ է, քան իւր որդիքը:

Օհանես.—Է՛ սուս կաց, ինչ ես դարդակ բաներ խօսում (ներս է մտնում Ռափայէլը):

Տեսիլ VI.

Օհանես.—Ռափայէլ, կատարեցի՞ր, թէ ոչ:

Ռափայէլ.—Հայրիկ, ինչպէս պատուիրեցիր, այնպէս էլ կատարեցի:

Օհանես.—Ի՞նչպէս վարուեցիր մուրհակների հետ:

Ռափայէլ.—2000 մ. մուրհակ առանք, գրել տուեցինք Սաղայէլի հետ, յետոյ բերեցինք և յանձնեցինք Ամուն:

Օհանես.—Շատ ապրիս. (Ռափայէլը դուրս է գնում, միւս դռնից ներս է մտնում Սարգիսը):

Տեսիլ VII.

Սարգիս.—Բարև պ. Օհանէս:

Մարգարիտ.—(կողմը) Աչքներս լոյս, էլի եկաւ:

Օհանես.—Բարև, ինչ կնյ, Սարգիս:

Սարգիս.—Եկա առողջութիւնդ հարցնեմ:

Օհանես.—Լաւ եմ. բայց խաբում ես, մինչև որ գործ չլինի, դու այստեղ չէիր գալ:

Սարգիս.—Տղամարդ մեռնեմ, չէ:

Օհանես.—Ապա ի՞նչ կայ:

Սարգիս.—Ճիշտը եկել եմ հարկի համար:

Օհանես.—Քեզ սիլ է ուղարկել:

Սարգիս.—Հարկ ժողովողը:

Օհանես.—Մուտ ես խօսում:

Սարգիս.—Տղամարդ մեռնեմ, չէ:

Մարգարիտ.—Տօ ջանմ, սուտ է ասում. ես երէկ հարկ ժողովողին հարցրեցի, նա ասեց, թէ ես նորան տարեկան միանգամ կուղարկեմ հարկ հաւաքելու:

Օհանես.—Համբերիր, Մարգարիտ, հիմա, դուրան ցոյց կը տամ, Սարգիս, անցեալ տարի սիլ էր հարկը ժողովում:

Սարգիս.—Դու:

Օհանես.—Շատ լաւ, ես քեզ ե՛րբ էի ուղար-

կում հարկ ժողովելու, ու տարէն քանի անգամ:

Սարգիս.—Տարէն մէկ անգամ և իւր ժամանակին:

Օհանես.—Ապա ինչու դու ամեն օր երեք անգամ, հարկի կգայիր:

Սարգիս.—Տղամարդ մեռնեմ, չէ:

Օհանես.—Ի՞նչպէս չէ, ես մի քանի մարդուց հարցրեցի. այսպէս ասեցին, առաւօտը Սարգիսը բազար գնալուց կուզէր, ճաշին տուն գնալուց, և իրիկունն էլ յետ դառնալուց: Այդպէս է, Սարգիս:

Սարգիս.—Տղամարդ մեռնեմ չէ, այդպէս չէ: Ես հարկի համար չէի գնալ:

Օհանես.—Բն ի՞նչու համար կգնայիր:

Սարգիս.—Ճիշտ ասեմ, կգնայի, որ մի թաս արագ խմէի:

Օհանես.—Այ քո տունը չքանդուի, այդ մի թաս չեղաւ, ախար:

Սարգիս.—Դէ՛հ, պ. Օհանէս, մի թասը մարդու ի՞նչ կանէ. առաջի տունը մտնելուց մի թաս էի խմում, երկրորդումը,—մէկը, երրորդումը—մէկը, չորրորդումն արդէն գլուխս տաքանում էր, հինգերորդումը հարբում էի և այդպիսով շարունակում էի: Պ. Օհանէս, հէնց որ չէի մտնում, որ տունը որ լինում էր, իմ բնութիւնս գիտեն, իսկոյն արագ են բերում, բայց սուտ են ասում, հարկի անուն չէի տալ:

Օհանես.—Անիծուած, դէ՛հ այդպէս ասա, էլի, Մարգարիտ, մի արագ տուր Մարգարին (Մարգարիտն իսկոյն բերում է ևւ տալիս է նրան):

Սարգիս. Աստուած առողջութիւն տայ, Օհանէս ապէր, միշտ արագը ձեր սնից անպակաս լինի: Մէկ էլ այստեղ գալուց արդէն առողջ տես-

նեմ, այն ժամանակը երկուսը պիտի խմեմ (խմում է) օխայ:

Օհանես.—Մինչև հիմայ քանի՞սը խմած կը լինես:

Սարգիս.—Տղամարդ մեռնեմ չէ, հէնց առաջինն է. (բաժակը յետ տալով). մնացէք բարեաւ, շէն մնաք: (գնում է):

Մարգարիտ.—Գնալդ լինի, գալդ չլինի:

Օհանես.—Օ՛ֆ. Մարգարիտ, տաքութիւնս բռնեց վերկաց ինձ ծածկիր մի փոքր պառկեմ: (Պառկում է, Մարգարիտը ծածկում է և նա քնում է: Տիրում է լուծիւն):

Մարգարիտ.—(կամոց) Դրութիւնը կրկին վատացաւ, գոյնը փոխուեց, երկու օր հազիւ ապրէ: Հիմա էլ Մուխսին գալու է, մուրհակ առնելու, դրա դրութիւնն էլ վատ է, նստել չի կարողանում, ի՞նչպէս անեմ. եթէ անպատուես, խրկես, չի լինիլ, կասեն այդ կիւնը գժուել է. դռները կողպէս, ներս չը թողնես, այդ էլ յիմարութիւն է: Թոյլ տաս մուրհակ առնեն, վայ թէ վերջը նեղացնեն: Գնան դատարանը գանգատուին և բերեն տներս ծախեն. դէ՛հ, արի զնա դատարանը խընդիրք առաջարկի, որ մի փոքր յետաձգեն այդ գործը: Դրա համար էլ հարկաւոր է ունենալ փող և օգնութիւն. վաղը կամ միւս օրը պիտի մեռնի, ես ի՞նչ պիտի անեմ. չունիմ ազգական, չունիմ բարեկամ: Անիրաւներն այնպիսի մի օյիւն խաղացին իմ գլխին, մինչև անգամ մոռացայ 10 օր առաջ հեռագրել Սամսոնին դար, նա միայն կարող է նրանց հետ վարուել: Այն ժամանակ, երբ հարուստ էի, փողս շատ էր, բարեկամներ և ազգականներ էլ շատ ունէի, և ամենայն օր մեր տանն

էին գտնուում, հէնց որ աղքատացայ, փողս գնաց, բարեկամներս և ազգականներս էլ փողիս հետ գնացին: (հոգոց հանելով) է՛հ ի՞նչ անենք, առհասարակ հէնց այդպէս է, ումը որ փող ունի, ունի և բարեկամ, ազգական, որոնք միմիայն յարգում են փողին, և ոչ թէ Տիրոջը: (ներս է մտնում վարդունին):

Տեսիլ VIII.

Վարդունի.—Բաջի, ի՞նչպէս է Օհանէսը:

Մարգարիս.—Է՛հ, Վարդունի, դէպի վատն է գնում: Կէս ժամ առաջ լաւ էր, բայց հիմա դրութիւնը վատացաւ, յոյս չը կայ ապրելու, Վարդունի:

Վարդունի.—Է՛հ, բաջի, սիրտդ մի նեղիր, Աստուած ողորմած է:

Մարգարիս.—Աստծոյ կամքն է, Վարդունի: Ռափայէլին այստեղ կանչի:

Վարդունի.—Այս բոպէիս: (գնում է):

Մարգարիս.—Բախտաւոր ես, քշուեցիր աշխարհից: Տեսար հարստութիւն, աղքատութիւն, հիւանդութիւն, փորձեցիր ժարդկութիւնը, և ի վերջոյ մեռնում ես առանց կոպէկի, արդար ես, երանի՛ք եղ: Արդեօք ի՞նչպէս պիտի քեզ հետ դատաստան գան այն անձերը, որոնք այս դրութեանդ պատճառը եղան, մի՞թէ այնտեղ էլ հարստութիւն և աղքատութիւն կայ: Արդեօք այնտեղ էլ հարստի խօսքը առաջ է, փողով պիտի արքայութիւն մտնեն, այնտեղ Մուխսին, Սաղաթէլը քեզ էլի պիտի խաբեն և զրկեն: (ներս է մտնում Ռափայէլը):

Տեսիլ IX

Ռափայէլ.—Մայրիկ, ի՞նչ էիր ասում:

Մարգարիս.—Ռափայէլ, մի հեռագիր տուր Սամսոնին, թէ հայրդ սաստիկ հիւանդ է, շուտ եկ:

Ռափայէլ.—Մի՞թէ, մայրիկ, սաստիկ հիւանդ է:

Մարգարիս.—Ոչ որդի այնպէս գրէ, որ շուտ գայ: (Ռափայէլը գրում է. վերջացնելով):

Ռափայէլ.—Ահա՛ Մայրիկ այսպէս գրեցի. հայրդ սաստիկ հիւանդ է, շուտ արի, և քո անունդ ստորագրեցի:

Մարգարիս.—Ապրիս, դէ՛հ տար տուր:

Ռափայէլ.—Փող տուր, մայրիկ:

Մարգարիս.—Հա՛ մոռացայ (գրպանից հանելով) առ. (Ռափայէլը առնում է եւ դուրս գնում):

Սխալուեցի, պիտի շուտ հեռագրէի. ամբախտ ամուսինս էլ կարօտ քնաց Սամսոնից, եթէ նա հիմայ այստեղ լինէր, բոլոր հաշիւները կը մաքրէր և ես նեղութեան մէջ չէի ընկնիլ: (ներս է մտնում Վարդունին):

Տեսիլ X.

Վարդունի.—Բաջի, Ռափայէլը եկաւ:

Մարգարիս.—Այո՛, եկաւ, ես նրան բան պատուիրեցի կատարելու:

Վարդունի.—Բաջի, ի՞նչ երկար քնեց:

Մարգարիս.—Վարդունի դրութիւնը վատ է, խելքս դրանից բան չի կտրում: վախենում եմ մեռնի, և ես մենակ ի՞նչ անեմ:

Վարդունի.—Ապա ի՞նչո՞ւ չես հեռագրում, Սամսոնը գայ: Մի՞թէ այսպիսի դէպքերում նա

տուն պիտի չգայ, և հօրից կարօտ մնայ:

Մարգարիս.— Հէնց հիմայ հեռագրեցի, բայց արդէն ուշ է, չեմ կարծում հօրը արժանանայ տեսնել:

Վարդուհի.— Հէր օրհնած, մի բանի օր առաջ հեռագրէիր, կգար հօրը կը տեսնէր և քո գործդ էլ լաւ կը լինէր, հօր մահից յետոյ դայ, էլ ինչ շինէ:

Մարգարիս.— Դէ՛հ ինչ անեմ, այսպէս պատահեց. չկարողացայ շուտ հեռագրել, սխալուեցի: (Ներս է մտնում վաղ Յովակիմը Վարդուհին դուրս է գնում):

Տեսիլ XI.

Յովակիմ.— Բարեւ, տիկին:

Մարգարիս.— Բարեւ, համէցէք (Յովակ. նստում է):

Յովակիմ.— Ի՞նչպէս է պ. Օհանէսը:

Մարգարիս.— Լաւ չէ, երկիւղալի է:

Յովակիմ.— Տիկին, ինձ փաստաբանը ուղարկեց և պատուիրեց ձեզ ասելու, որ դուք յաջողացնէք, համոզել պ. Օհանէսին մուրհակ չը տալ:

Մարգարիս.— Չեմ կարողանում համոզել քանի անգամ փորձեցի, չյաջողուեց, չէ համոզուում:

Յովակիմ.— Աշխատիր, երբորդ, չորրորդ անգամը փորձել, համոզել:

Մարգարիս.— Ի դուր է, նա համոզուողը չէ, կամքի տէր մարդ է, մի բան որ ասեց, պիտի կատարէ, թէ կուզ հազարներ քնաս բերէ:

Յովակիմ.— Տիկին, դու զիտես, ես կամ փաստաբանը ձեր լաւն ենք ցանկանում, ուզում ենք ազատել չար գաղաններ ըրանից. նրանք, Մուխ-

սին կամ Սաղայէլն անիրաւ և անխիղճ մարդիկ են, աչքի առաջ ունեցիր, Աստուած մի արասցէ, եթէ պ. Օհանէսը մահանայ, Յ օր չանցած բեղանից իրանց փողը պահանջելու են և քո աներդ ծախելու են իրանց պարտքի դիմաց:

Մարգարիս.— Պարոն, այդ բոլորը ես շատ լաւ գիտեմ, և մինչև անգամ բարկացած մի քանի անգամ իրան ասեցի, բայց չը համոզուեց, և բարկացաւ:

Յովակիմ.— Ապա ի՞նչ պիտի անես, թոյլ ես տալու, որ մուրհակ տայ:

Մարգարիս.— Ուզում եմ խանգարել, բայց հնար չը կայ:

Յովակիմ.— Ի՞նչպէս հնար չը կայ:

Մարգարիս.— Ապա ի՞նչ անեմ:

Յովակիմ.— Երբ Մուխսին դայ, անպատուիր և մի թող ներս մտնէ:

Մարգարիս.— Այդ էլ եմ մտածել, բայց չեմ կարող, ամօթ է:

Յովակիմ.— Վերջապէս համոզելով, բռնութիւնով, մի թոյլ տալ մուրհակ տայ, դուք խեղճ էք և խեղճ են քո որդիքը:

Մարգարիս.— Հոգ չէ, նա որ չխղճաց, ապա ես ինչի պիտի խղճամ, թող 1000 մ. աւելնորդ գնայ կորչի, բաւական է ինձ վրդովեցնէք, գոնէ թոյլ տուէք հանգիստ մտնէ, մի քանի օր հազիւ ապրէ: Այսքան տարիներ ընթացքում, նա իր հաշիւը չը մաքրեց, հիմն մահուան օրերում ես պիտի նեղացնեմ: Թողէք հանգիստ գոնէ գերեզման իջնէ:

Յովակիմ.— Դուք գիտէք, մենք ձեր լաւն ենք կամենում (վր կենտով), մնացէք բարեաւ (գնում է):

Մարգարիս.—Ձանձ չեն թողնում, խեղճը գոնէ հանգիստ մեռնէ, փաստաբանն այսպէս աւսեց, իրա համար արեց, նա էլ իր օգուտն է է փնտրում, շատ հարկաւոր է թէ տները կծախէ, իրա փողը վերցնելուց յետոյ, հօ հանգիստ կլինեն, (ոտրի ձայներ են լսում) կարծես եկան (կանգնում է ներս են մտնում Սմբատը եւ նատարիսը թղթի պահարանը թելի տակ):

Տեսիլ XII.

Պատրիկ. } (միասին) Բարև տիկին: (բարեւում
Սմբատ. } են):

Մարգարիս.—Բարև ձեզ, համեցէք, նստէք (նստում են):

Պատրիկ.—Քնած է պ. Օհանէսը:

Մարգարիս.—Այո, ահա երկրորդ ժամն է, որ քնած է:

Սմբատ.—Տիկին, ինչպէ՞ս է առողջութիւնը:

Մարգարիս.—Օրէց օր դէպի վատն է գնում:

Պատրիկ.—Բժշկի դիմում էք:

Մարգարիս.—Ի՞նչպէս չենք դիմում, շարունակ բժիշկ էր գալիս, ահա միայն այս երկու օր է, որ էլ բժիշկ չէ ընդունում:

Սմբատ.—Ի՞նչու համար է արգելում բժշկի գալը:

Մարգարիս.—Ձեմ կարողանում հասկանալ:

Պատրիկ.—Դուք բժշկից չը կարողացաք իմանալ դրա վերջաւորութիւնը:

Մարգարիս.—Հարցրեցի, ուղիղը չասեց, բայց միայն ասեց, Աստուած գիտէ:

Պատրիկ.—Ուրեմն ծանր պատասխան տուեց:

Մարգարիս.—Այո:

Պատրիկ.—(Սմբատի երեսին նայելով) Դա...

Սմբատ.—Ո՞ւշ կգարթնէ տիկին:

Մարգարիս.—Չգիտեմ, պիտի որ գարթնէ, ժամանակն է:

Պատրիկ.—Մի անհանգստացրէք թողէք ննջէ:

Սմբատ.—Սամսոնից ինչ լուր կայ:

Մարգարիս.—Այս երկու փոստ է, նամակ չը կայ, բայց այսօր հեռագրեցի, որ գայ:

Սմբատ.—Սխալուել էք, իզուր տեղն էք աւելնորդ ծախսեր անում, ու նրան էլ գործից խանգարում:

Մարգարիս.—Իզուր չէ, պ. Սմբատ, մենակ եմ, ճարահատեալ հեռագրեցի ուրիշ հնար չը կար:

Սմբատ.—Այո, այդ էլ ճիշտ է, բայց միայն գործը կարող է խանգարուել:

Մարգարիս.—Էլ ուրիշ ճար չունիմ. (այդ միջոցին Օհանէսը սկսում է շարունակ հազալ զարթնելով):

Օհանես.—Մարգարիս, մի բաժակ ջուր տուր (իսկոյն բերում է խմում է, բաժակը յետ տալով, հարցնում է կամաց), նրանք սվքեր են:

Մարգարիս.—(կամաց) Նատարիսը և Սմբատըն են:

Պատրիկ. } (միասին) Բարև, պ. Օհանէս:

Օհանես.—(խեղտուած ձայնով) Բարև ձեզ:

Պատրիկ.—Պ. Օհանէս, ի՞նչպէս էք:

Օհանես.—Է՛հ պ. Պատրիկ լաւ չեմ:

Պատրիկ.—Այսինքն ի՞նչպէս էք ձեզ զգում:

Օհանես.—Օրէց օր դէպի վատն եմ գնում:

Պատրիկ.—Ի՞նչու չէք թոյլ տալիս բժիշկ գայ:

Օհանես.—Բժիշկը սրանից յետոյ ինձ չէ կարող օգնութիւն տալ:

Պատրիկ.—Ոչ թէ օգնութիւն կարող է տալ, նա ուղղակի կարող է բժշկել ձեզ:

Օհանես.—Էհ, Պատրիկ, բժշկից արդէն յոյսս կտրել եմ, նրանից ինձ փրկութիւն այլ ես չը կայ, իմս մնացել է միայն Աստուած:

Պատրիկ.—Մխալուում էք, պ. Օհանէս:

Օհանես.—Ո՛չ, ընդհակառակը, ես շատ համակրում եմ, բայց միայն ժամանակն անցել է, ներողութիւն, պ. Սմբատ, խնդրածս բերել էք:

Սմբատ.—Իհարկէ:

Օհանես.—Նեղութիւն կըէք յանձնէք Մարգարտին: (Սմբատը 100 մ. համրելով յանձնում է Մարգարտին, վերջանալուց յետոյ) ուղի՞ղ է Մարգարտիտ:

Մարգարտիտ.—Այս ուղիղ է:

Օհանես.—Իսկ մնացածի համար, պ. Սմբատ, Մուխսին ձեզ ոչինչ չի՞ պատուիրել:

Սմբատ.—Այո, պատուիրել է, միայն ինչպէս Մուխսին ձեզ ասել է, 10 օրից յետոյ:

Օհանես.—Վնաս չունէ, միայն...

Սմբատ.—Ի՞նչ էք ձեզ անհանգստացնում իզուր, ուրեմն մենք խաբեբայ ենք, և դուք Մուխսուն չէք հաւատում:

Օհանես.—Ներողութիւն, պ. Սմբատ, բայց խոստացած ժամանակին պիտի անպատճառ վճարէք, առանց դժուարանալու:

Սմբատ.—Ուրիշ ոչինչ չեմ կարող խօսել, միայն 10 օրից յետոյ փողդ լիովին կստանաք, եղբք միամիտ և իզուր տեղը ձեզ մի անհանգրստացրէք:

Օհանես.—Շնորհակալ եմ, Մուխսին էլ այդ-

պէս խոստացաւ, բայց խնդրում եմ մի կերպ աշխատէք, մի փոքր շուտ վճարել, որովհետեւ փողի կարիք կայ:

Սմբատ.—Շատ բարի, կաշխատենք շուտ վճարել:

Մարգարտիտ.—(կողմը) գլխի տակը փափուկ բարձ գրէք, խաբեբաներ:

Պատրիկ.—Պ. Սմբատ, վերջացրէք, գործ ունիմ. (եւ պանարանից մուրհակները հանելով դնում է սեղանի վրայ):

Սմբատ.—Պ. Օհանէս, համեցէք մուրհակները ստորագրել:

Օհանես.—Մարգարտիտ օգնիր վեր կենամ: (Մարգարտիտը օգնելով նստում է Օհանէսը, իսկ Մարգարտիտը, յետեից պահելով) ճրտեղ ստորագրեմ:

Պատրիկ.—Ահա այստեղ (ցոյց տալով):

Օհանես.—Այստեղ (գործողալով ստորագրում է, եւ յետոյ պառկում Մարգարտի օգնութեամբ. մուրհակները Սմբատը վերցնելով, գրպանն է դնում):

Պատրիկ. } (վեր կենալով) Մնացէք բարև, Ասմբատ. } տուած առողջութիւն տայ:

Պատրիկ.—Պ. Օհանէս, սիրտդ շատ մի նեղացրէք, Աստուած մեծ է:

Օհանես.—Գնացէք բարև, շնորհակալ եմ: (Պատրիկը եւ Սմբատը գնում են. Մարգարտիտը նրանց յետեից դուր ամուր խփում):

Մարգարտիտ.—(բարկացած) Վերջապէս խաբեբայութեամբ առաք մուրհակը. գնացէք, Տէր ընդ ձեզ, միմիայն ունեցէք խիղճ, երախտիք, սէր:

Ա Ր Ա Ր Ո Ի Ա Ծ III.

Տեսիլ I.

(Օհանէսը մեռել է, Մարգարիսը սգի գգեսը հազած, նսսած սեղանի մօտ, արուի վրայ ժուր խօսում է):

Մարգարիս.—(հոգոց հանելով) Ա՛խ վերջապէս մեռար, սրտիդ ուխտը կատարելով, մեռար հանգիստ, բայց ինձ թողիր կրակի մէջ: Չը գիտեմ, որք հոգսը բաշեմ, աղքատութեան, Սամսոնիս, թէ՞ որբերի: Մինչև քո մահը, հոգս էի քաշում, միայն քո և Մուխսու վարձունքի համար, երբ որ դու մեռար, մեռաւ և նախկին հոգսերս, առաջացան նոր, աւելի մեծ և դժուար հոգսեր: Այժմ՝ զգում եմ, որ ես չքաւոր եմ: Ո՛հ, չլինէիր հարուստ, չմեռնէիր աղքատ. լինէիր աղքատ, մեռնէիր աղքատ: Փո՛ղ, փո՛ղ, ի՛նչ զօրութեան տէր ես դու: Դու ես պատիւ, դու ես փառք մարդու համար: Գնան, հեռացիր անզուժ փող, դու նմանում ես մի ֆլասակար գազանի, դու եղար իմ ամուսնու մահուան պատճառը, դու եթէ առաջուց չլինէիր նրա մօտ, հիմայ նա կենդանի էր: Մարդուս պատուից ընկնելու պատճառը դու եղար, խոտվութիւնների պատճառը դու եղար, հիւանդութեան պատճառը դու եղար, դու եղար

նաև մահուան պատճառը. ապա ես քո ի՛նչդ գովեմ, քեզանից ես ի՛նչ օգուտ տեսայ, բացի ֆլասսից: Գնան Մուխսու և Սաղայէլի մօտ, որոնք քեզ պաշտում են, առաւել են համարում իրանց որդկերանցից: Է՛հ էլ ի՛նչ երկարացնեմ, ես քեզանից մի խօսքով օգուտ չը տեսայ: (մի փոքր լուռութիւնից յետոյ) Տեսնես ի՛նչպէս եղաւ մեր տների վաճառախօսութիւնը, որքանի ծախուեց, անբախտ որդի, հիմայ ի՛նչ դրութեան մէջ ես: 6 տարի օտարութիւն կրելուց յետոյ չկարողացար արժանանալ հօրդ տեսութեան, այլ արժանացար տներդ ծախելուն. խեղճ տղայ, քօռանամ ես (լացում է), ո՛ւր է հօրդ հարստութիւնը. գնացիր օտար երկիրներ թափառեցիր, իսկ հօրդ կարողութիւնը սա և նա կերաւ: (արտասուքը սրբելով) Բայց ես մի կողմից նրանով եմ մխիթարում, որ հայրական փող չէ մնացել: Ողորմի բեզ, ամուսին, շնորհակալ եմ քեզանից, որ փող չը թողիր, թէ չէ իմ աղերքս էլ ուրիշների նման պիտի փչանային: Թող աշխատեն, ճակատի քրտինքով հաց ուտեն, հայրական փողը որդու համար ցեց է, մինչև որ չէ փչացնում վերջի կոպէկը, չէ հանգստանում. թող հեռու կորչէ այդ ցեցը իմ որդուցս: Ուշացաւ որդիս, դուրս գնամ, գուցէ մարդ պատահի, հարցնեմ, վաճառախօսութեան համար. (դուրս է գնում. միւս դռնից ներս է մտնում Սամսոնը փոքր բարկացած եւ վրդովված. գալով նստում է աթոռի վրայ եւ փոքր լուռութիւնից յետոյ խօսում է մեղմ ձայնով):

Տեսիլ II.

Սամսոն.—Օ՛ֆ. հանգիստ եմ զգում ինձ, չը

կան այն գարշելի դեերը, որոնք $\frac{1}{2}$ ժամ սրանից առաջ մօտս կանգնած էին: Նրանց համար պատմում էր իմ մայրս, չէի հաւատում և մինչև անգամ ստում էի, բայց այսօր արդէն տեսայ աչքովս. իսկապէս անամօթ մարդիկ. խեղճ հայր, արդեօք ինչպէս էիր վարվում դրանց հետ. հիմայ մտնում եմ քո առաջուայ դրութեան մէջ: Ողորմածդ մի խեղճ, միամիտ և բարի մարդ էիր, և սատանայական շրջանը քեզ յաջողացրել է որսալ. շնորհակալ եմ քեզանից, որ կարողացել ես դուրս պրծնել այդ շրջանից, տալով մուրհակ միմիայն 2500 մ. այլ ոչ թէ 4000 մ. կամ աւելի: Կարծում էի մուրհակ տալը յիմարութիւն ես արել, բայց ոչ, չարաչար սխալուում եմ, և ներողութիւն եմ խնդրում քեզանից, ով հայր, երբէք չեմ կարող մեղադրել քեզ, որովհետեւ այսօր տեսայ: Մկզբից վաճառական էիր մաքուր, ազնիւ և անկեղծ. միակ անհատ էիր քաղաքուծս և այդպիսի մի վաճառական գործ ունենայ կեղծ և կեղտոտ վաճառականների հետ, արդեօք ի՞նչ վիճակի և կամ ի՞նչ դրութեան պիտի հասնի. և անտեսար այն վիճակը, որից յետոյ մեռար հանդիստ: Քաղաքիս վաճառականութիւնը անս այսպիսի դեր են խաղում, եթէ որևիցէ մի վաճառական չէ անբախտանում, իսկոյն և ետ հաւաքւում են չորս կողմից, աշխատելով վերջնական ամբախտութիւնը հաստատել, փոխանակ օգնութեան համեմու: և հէնց դրա համար էլ տեղուծս վաճառականութիւնը օրէց օր մեռնում է, փոխանակ զարգանալու: (Ներս է մտնում Մարգարիտը):

Տեսիլ III.

Մարգարիտ.—(կողմը) Երևի վաճառախօսութիւնը անյաջող է անցել: (դէպի Սամսոնը) Ի՞նչպէս վերջացաւ մեր գործը:

Սամսոն.—Մի թէ դու չը գիտես, ի՞նչպէս պիտի վերջանար:

Մարգարիտ.—Երևի անյաջող է:

Սամսոն.—Ծախուեց 2785 մ.

Մարգարիտ.—Օ՛ֆ, անխիղճներ, յարմարեցրել են մեր պարտքին:

Սամսոն.—Այն մեր պարտքի դիմաց. և ուրիշ ի՞նչ էիր սպասում. դիմացդ հազար ու մի բարի և կեղծ խորհուրդներ էին տալիս միսթարական, բայց դու նայիր յետևիցդ, ինչեր էին ծրագրել և իսկապէս իրագործեցին:

Մարգարիտ.—Ի՞նչպէս:

Սամսոն.—Վաճառախօսութիւնից առաջ ինձ միսթարում էին ամենայն կողմից, թէ գինը կը բարձրացնենք մինչև 3500 մ. բայց ծախուելու ժամանակ միմիայն 2 անգամ աւելացրին և վերջը կանգ առեց Մուխսու վրայ: Մի ուրիշ աղբիւրից իմացայ, որ վաճառախօսութիւնից առաջ արդէն քաղաքիս հարուստները Մուխսու ներկայութեամբ վճուել էին, բարձրացնել այնքան, որքան պարտք ենք և թողնել Մուխսու վրայ, այդպէս էլ արեցին: Այնտեղ հարուստներից ոչ ոք չկար բացի Մուխսուց և 2 մարդուց, և անս այստեղ էլ շահեցին Մուխսուն:

Մարգարիտ.—Պետրոսը, Վահանը, Աբգարը այնտեղ չէին:

Մամսոն.—Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ մէկը:

Մարգարիս.—Չէ՞ որ Արգարը սրանից 5 օր առաջ ինձ հաւատացնում էր, թէ անպատճառ մինչև 3500 մ. կբարձրացնեմ. և ստիպում էր առանց վաճառախօսութեան ծախել իրան 3500 մ. մի՞թէ խարում էր ինձ:

Մամսոն.—Թոյլ տուր, մայր, մի հաւատար, դրանք բոլորը կեղծաւորութիւններ էին, և լոկ աւետարաններ էին կարդում.քո գլխին, վերջապէս Մուխսուն չեն թողնիլ, և մեզ օգնեն:

Մարգարիս.—Ոհ, անխիղճներ, ամուսնու խաբեցիք, բաւական չէք, և հիմայ մեզ էք սկսել ճնշել, կորէք հեռու... (ուշաժափում է):

Մամսոն.—(մօտենում, բռնում է) Մայր իմ, հանդիստ եղիք, Վարդուհի, Վարդուհի (կանչում է):

Մարգարիս.—Օ՛Ք... (ներս է մտնում Վարդուհին):

Տեսիլ IV.

Նոյնը և Վարդուհին.

Վարդուհի.—Ի՞նչ է պատահել:

Մամսոն.—Վարդուհի օգնիր ինձ, մօրս միւս սենեակը տանենք, թող հանգստանայ: (երկու կողմից բռնելով դուրս են անում):

Տեսիլ V.

(Մուխսին և Սաղայէլը միասին ներս են մտնում միւս դռնից. Մուխսին առաջ է, իսկ Սաղայէլը նրա ետեւից ծիծաղելով):

Սաղայէլ.—Հն հն հն, փողերս կորան, փո-

ղերս, յիշում ես, Մուխսի, ինձ վրայ էիր բարկանում, քիչ էր մնացել ծեծէիր. (շարունակում է ծիծաղը) հն հն հն (մօտենալով) տօ քանի իմ քեպլէս սաղ է, քո կողէկը չի կորչի, խելքդ սրտեղ է: (նստում են) Ամի, Օհանէսից փող առնելը կարծես ջուր խմել լինէր ինձ համար: Ես այդպիսի տեղից եմ փող դուրս բերել. չես մտաբերում, մի անգամ խանութը մի գիւղացի մուշտարի եկաւ 3 արշին չիթ ուզեց, էնպէս ճարպիկ չափեցի, որ 3 արշինի տեղ 2 արշին դուրս բերի և մէկին երկու էլ հաշւեցի, հն, հն, հն, (ծիծաղ) չես յիշում սորանից 10 օր առաջ, խանութը մի նոր, չգիտեմ որտեղից, մուշտարի եկաւ, մահուդի տեղ կէս մահուդ ծախեցի, և փողն էլ մահուդի հաշուով առայ: Մի՞թէ չես յիշում, էն գիւղացուն, որ դու ուզարկել էիր, 20 տարուայ մուկը կերած չիթ ծախեցի և մէկին երկու գին հաշուեցի, բանն այն չէ, հարցնում է թէ, ի՞նչու է այդպէս չիթը արտրուել, պատասխանում եմ թէ ճանապարհին է եղել, այնինչ մուկն է ծամել, հն հն հն (ծիծաղ) (միասին) մէկն է, երկուսն է, երեքն է, որը ասեմ, որը թողնեմ, հա հա հա: (ծիծաղ):

Մուխսի.—Հէնց դրն համար էլ, ես քեզ Սմբատիցս առաւել եմ սիրում, դու որ չը լինէիր, ես կորած էի, (կամոց) քայց մի բան էլ կայ, Սաղայէլ, զիտես, ես Սամսոնից վախենում եմ, աչքիս ճարպիկ տղայ է երևում:

Սաղ.—Ի՞նչպէս:

Մուխսի.—Ահն այսպէս. Սամսոնը մեզանից ձեռք չի վերցնելու, նա անպատճառ մի քանի վաճառականների ներկայութեամբ մեզնից հաշիւ է պահանջելու, և մենք ի՞նչպիսի հաշիւ պիտի

ներկայացնենք, որ չը խայտառակուենք: Եթէ մեր վերջին հաշիւը ներկայացնենք, անյարմար է, իսկ եթէ ամենեւին չը ներկայացնենք, էլի չի լինիլ, ապա ի՞նչպէս անենք, որ չխայտառակուենք:

Սադ.—Նա պաշտօնապէս մեզանից հաշիւ չէ կարող պահանջել, իսկ եթէ մասնաւոր կերպով պահանջէ, մեր հաշիւը կ'ներկայացնենք:

Մուխսի.—Ի՞նչպէս կարող ենք, մեր հաշիւը ներկայացնել, քանի, որ նա կարող է ունենալ իւր ձեռքում հօրից մնացած հաշիւը, որը երբէք չի համապատասխանել մեր հաշուին, և այն ժամանակ պիտի գետինը մտնենք:

Սադ.—Ամի, ես երաշխաւորում եմ որ նրա հօրից հաշիւ չկայ մնացած:

Մուխսի.—Ո՞րտեղից գիտեմ:

Սադայիլ.—Հաստատ գիտեմ, որ նա միայն քեզ էր հաւատացած:

Մուխսի.—Այն, այդ էլ ճիշտ է, որ նա ինձ էր հաւատում միայն...

Սադայիլ.—Ամի, վերջապէս վաճառականները մեզ թողած, խօսմ նրան չէ՞ն պաշտպանելու, մեզ թողած խօսմ նրան չէ՞ն հաւատալու:

Մուխսի.—Հասկանում եմ, բայց...

Սադայիլ.—Միթէ դու այսօր չը տեսնը նրանք ինչպէս իրանց խօսքը կատարեցին և ոչ մէկը վաճառախօսութեանը ներկայ չէին գտնուում. ակապէր, ես նրանցից շնորհակալ եմ. նրանք մեզ այսօր մեծ օգուտ տուին:

Մուխսի.—Դրան դէմ ոչինչ չունիմ, վախեցում եմ, Սադայէլ...

Սադայիլ.—Հակառակ դէպքում, Ամի, դու հաշիւ ժամանակ ասա, թէ ես այդ գործի վերա-

բերեալ ոչինչ չգիտեմ, այլ յանձնել եմ Սադայէլին: Այն ժամանակ դու մի կողմը քաշուիր, ես գիտեմ նրանց ինչպէս կ'պատասխանեմ: Նրանք մինչև այժմ ինձ չեն ճանաչել, ես Սադայէլն եմ. եթէ 20 վաճառական էլ հաւաքուի, դարձեալ ինձ հետ չեն կարողանայ խօսել (կանգնելով սկսում է պտուտ դալ):

Մուխսի.—(կողմը) էդ հունարը, որ քո մէջդ եմ տեսնում, 20 չէ 100 էլ հաւաքուեն, քեզ հետ չեն կարող խօսել: Սադայէլ, քո արեւը վկայ, հէնց այդ վերջին խօսքերիդ վրայ ես հանգստացայ և հիմա արդէն այնպէս եմ դուրս, որ կարծես հաշիւը խաղաղութեամբ վերջացել է:

Սադ.—Այնպիսի մի հաշիւ ներկայացնեմ ես նրանց, որ մի բան էլ սղարտական մնան:

Մուխսի.—(կողմը) Կարծես պրօֆեսօր լինի, զարմանում եմ, առանց ուսում առնելու այդ գիտութիւնը ունենալ, ակապէր, շատ դժուար է, Սմբատս 10 տարի կարգաց, գլխումը 3 կոպէկի խելը չը կայ, (Սադայէլին) շատ ապրիս, Սադայէլ, լաւ մտածիր, ինձ վերջի փորձանքից էլ ազատի, էլ հոգ չեմ ունենալ:

Սադ.—Միամիտ եղիր, Ամի, դու դրա համար երբէք չմտածես:

Մուխսի.—Դու գիտես, Սադայէլ, այնպիսի միջոցներ ձեռք առ, որ չխայտառակուենք. (Յակոն ներս է մտնում շտապ):

Տեսիլ VI.

Նոյնը և Յակոյ.

Յակոյ.—Աղն դուքանը մուշտարի է եկել,

քեզ է հարցնում:

Մուխսի.—Շտապիր, Սաղայէլ, գնանք, ապա թէ ոչ, ձեռքից կը գնայ (շտապ 3-ով դուրս են գնում):

Տեսիլ ՎII.

(Միւս դռնից ներս են մտնում Սամսոնը եւ Մարգարիտը. Մարգարիտը առաջ է):

Մարգարիտ.—Անբաւական եղաք, անխիղճներ, չարչարեցիք իմ ամուսնուս, հիմա նոյն օրինը մեզ հետ էք խաղում, միթէ խիղճ չունիք, չէք խնայում մնացած որբերին (նստում են):

Սամսոն.—Հանդիստ եղիր, մայր, Աստուած մե՞ծ է, մխիթարուիր ինձանով, քո միակ մխիթարիչդ եմ ես. քաղցած չենք մեռնիլ, մենք ենք փող աշխատում, ոչ փողը մեզ: (սկսում է նամակներ գրել):

Մարգարիտ.—Ի՞նչ արիր, որդի, 600 մ. համար, դրա մասին Մուխսու հետ խօսեցիր:

Սամսոն.—Մի քանի անգամ Մուխսուն ասեցի, սկսեց կմկմալ, որոշ պատասխան չը տուեց, ուստի դրա համար նամակներով հրաւիրում եմ այստեղ Մուխսուն, Սաղայէլին իրանց հաշիւներով և մի քանի վաճառականների. այսօր պիտի վերջացնեմ մեր բոլոր հաշիւը նրանց հետ և կըտրեմ յարաբերութիւններս. այնուհետև սկսենք մեր ապագայի մասին մտածել, բաւական է, որքան տանջուեցանք:

Մարգարիտ.—Որդի, մի քանի կողմնակի մարդիք էլ հրաւիրի, ինչ ես խաչագողներին այսօր տեղ հաւաքում:

Սամսոն.—Միենոյն են, մայր, ոչ մէկին լաւ ասել չէ կարելի:

Մարգարիտ.—Գիտես, որդի, դու պիտի հոգաս մեզ համար, ուրիշ ոչ որ չունիմ: (ներս է մտնում Ռափայէլը եւ զրբերի պայուսակը թեւի տակից սեղանի վրայ դնում):

Տեսիլ ՎIII.

Ռափայիլ.—Մայրիկ, այսօր տեսուչը ինձ ասեց, որ եթէ վաղը թօշակը չը տանեմ, սւսումնարան չը պէտք է թողնէ, մայիկ, վաղը կը տամ տանեմ (տխրելով), թէ չէ ուսումնարան չեն թողնիլ և դասերից յետ կը մնամ:

Մարգարիտ.—(մխիթարական) Մի տխրիր, որդի, վաղը անպատճառ կը տամ թօշակդ կը տանես:

Սամսոն.—Ռափայէլ, միամիտ կաց, վաղը կը տանես, բայց ես քեզ մի տեղ եմ ուղարկում, շուտ գնա և պատասխան բեր. (տալով 5 ծրար) առ այս ծրարները, զրանցից մէկը կը տաս Մուխսուն, միւսը Սաղայէլին, երրորդը Պետրոսին, չորրորդը Վահանին և հինգերորդը Աբգարին, այնքան կըսպասես, մինչև, որ պատասխանները գրեն, և շուտ ինձ բեր:

Ռափայիլ.—Հասցէները գրե՞լ ես:

Սամսոն.—Այո, գրել եմ:

Ռափայիլ.—Ուրեմն հասցէները համաձայն կը բաժանեմ և կը խնդրեմ պատասխանը գրեն. իսկ եթէ չըպատասխանեցին, այն ժամանակ ի՞նչ անեմ:

Սամսոն.—Կը պատասխանեն, դու միայն շուտ գնա:

Ռափայիլ.—Շատ լաւ, (զնում է):

Մարգարիս.—Սամսոն, այդպէս որ հրաւիրում ես, արդեօք կը գան:

Սամսոն.—Ձեռն կարող չը գալ, մայրիկ, որովհետեւ ահա այս երրորդ անգամն է որ ես զբանց հրաւիրում եմ. առաջին, երկրորդ անգամը մերժեցին, իսկ երրորդ անգամը չեն կարող մերժել: (Ներս է մտնում Վարդուհին):

Տեսիլ IX.

Նոյնը և Վարդուհին.

Վարդուհի.—Սամսոն, քեզ մի մարդ է հարցնում:

Սամսոն.—Ո՞վ է:

Վարդուհի.—Ձը գիտեմ:

Սամսոն.—Ասա թող ներս գայ: (Վարդուհին դուրս է գնում):

Մարգարիս.—Ով պիտի լինի: (Ներս է մտնում Խաչատուրը):

Տեսիլ X.

Խաչատուր.—Բարև ձեզ (բարեւում են):

Սամսոն.—(կանգնելով) Բարև, համեցէք, նըստէք (նստում է). դ՞եք էիք ինձ հարցնողը, պ. Խաչատուր:

Խաչատուր.—Այո, պ. Սամսոն. ներողութիւն, անհանգստացրի ձեզ:

Սամսոն.—Ոչինչ, եթէ խօսք ունէք, համեցէք:

Խաչատուր.—Ողորմած Օհանէսը ինձ 25 մ.

փող է տալու, խնդրում եմ եթէ կարելի է վճարէք, հարկաւոր է:

Սամսոն.—Ներողութիւն, այդ ինչ հաշիւ է:

Խաչատուր.—3 տարի սրանից առաջ խաչութից ապրանք է վերցրել:

Սամսոն.—Ինչի՞ համար մինչև հիմայ լուծ էիք, և ինչո՞ւ իրանից չէիք ուզում:

Խաչատուր.—Ձէի համարձակում ուզել:

Սամսոն.—Նրանից չէիք համարձակում ուզել, ապա ինձանից ի՞նչպէս էք համարձակում պահանջել:

Խաչատուր.—Որովհետեւ տների մի մասը ծախեցիք, արդէն հիմայ փող կունենաք:

Սամսոն.—Պ. Խաչատուր, ճիշտ է ծախուել է, բայց Մուխսու հետ դեռ հաշիւներս չենք մաքրել, մաքրելուց յետոյ, միամիտ եղէք, կը վճարեմ:

Խաչատուր.—Այդ ուշ կը տեսէ, եթէ կարելի է հիմայ տուէք:

Սամսոն.—Հիմայ փող չունեմ:

Խաչատուր.—Եթէ հիմայ չըտաք, ես գանգատ կանեմ:

Սամսոն.—Համեցէք, ճանապարհդ բաց է:

Մարգարիս.—Պ. Խաչատուր, դուք որ խաչութ ունիք և առևտուր էք անում, այդ ումից էք ձեռք բերել. չէ՞ որ 15 տարի սրանից առաջ մեր գործակատարն էիք. մի՞թէ հարստանալով պիտի խիղճը կորցնէք. չէ՞ որ իմ ամուսնու փողով և օգնութեամբ ես հարստացել: Այն ժամանակ, երբ քո աներդ ամուսնու փողերը գողացաւ, չէ՞ որ միևնոյն ժամանակը քո խանութում գտնուում էր մեր ապրանքը և դու էլ միւս կողմից սեփհակահացրիր այն ապրանքը: Գոնէ լուէք. ամաչէք:

հանդիստ թողէք մեզ (Խաչատուրը վեր է կենում):

Առաջապահ.—Մնացէք բարեաւ(ղուրս է գնում):

Մարգարիտ.—Վարվում ես, քաղաքավարի չէ լինում. (դէպի Խաչատուրը) քեզ ասացինք, որ համբերիր, հաշիւը մաքրելուց յետոյ փողդ կստանաս, չեմ համբերում և այս բոպէիս պիտի տաս: Դէհ նրան հաւատացրու, որ փող չը կայ, (ներս է մտնում Ռափայէլը 5 ծրար ձեռքին):

Տեսիլ X.

Ռափայէլ.—(ծրարները Սամսոնին տալով) Առ, սրանք քո նամակներդ պատասխաններն են:

Սամսոն.—Շատ ապրիտ, բոլորը գալու են:

Ռափ.—Այո. (դէպի մօրը) մայրիկ, ծրարը որ չը տուեցի Մաղայէլին, այնպէս սկսեց դողալ, հէնց իմացայ խելագար է. մայրիկ, Մաղայէլը ինչու է այնպէս դողում:

Մարգարիտ.—Չը գիտեմ, որդի:

Ռափ.—Իսկ Մուխսուն, մայրիկ, ծրարը տալուց սկսեց լեզուն ծամծամել. և ասեց, էս ինչի բալաս:

Սամսոն.—Դէհ, շատ մի խօսիր, դնա խաղա: (Ռափայէլը դուրս է գնում):

Մարգարիտ.—(նրա յետեւից) Հէնց նրա բալաս, բալասը հօրդ այս դրութեանը հասցեց է: (ներս է մտնում Վարդուհին):

Տեսիլ XI.

Վարդուհի.—Սամսոն, քեզ դատարանում կանչում են:

Սամսոն.—(կանգնելով) Այս բոպէիս կը դնամ. (գնում է):

Մարգարիտ.—Որդի, մի ուշացիր, շուտ եկ, գուցէ գալիս են: (նրա յետեւից):

Սամսոն.—Շատ լաւ:

Մարգարիտ.—Օ՛ֆ, արդեօք երբ կը լինէ, այս ծանր լծի տակից դուրս գանք. խեղճ Սամսոնս շշմել է, չը գիտէ, թէ ինչ անէ, կէս ժամ հանգստութիւն չունէ. Վարդուհի, սեղանի երեսը մաքրէ, հիմայ հիւրեր են գալու:

Վարդուհի.—(սխտւմ է մարբել) Բաջի, քանու ծախուեցին տները:

Մարգարիտ.—է՛հ, մի հարցնիր, Վարդուհի:

Վարդուհի.—Ինչո՞ւ համար:

Մարգարիտ.—Մեր քաղաքի վաճառականները ծախուելու ժամանակ խօսքերնին մէկ էին արել, չէին բարձրացրել, թողէլ էին Մուխսուն վրայ 2785 մ.:

Վարդուհի.—Ափսոս, հազար ափսոս...

Մարգարիտ.—Հոգ չէ, Վարդուհի, նրանք մեզ հետ որ այդպէս վարվեցին, իրանց պատիւը չը պահեցին, ես էլ այսուհետեւ չը պիտի մտածեմ: Թող տանէ Մուխսին, հանգստանայ՝ տեսները, արդեօք մեզանից ձեռք կը վերցնէ:

Վարդուհի.—Ապա ինչ պիտի անէ. նրանք իրանցը արդէն շահեցին, ձեզանից կողոպտելով իրանց գրպանը դրին: Բաջի, հիմայ Մաղայէլի ուրախութեանը չափ չը կայ, ձեռքերի հետ հիմայ գլուխն էլ է սկսել դողալ. մի տարուայ տան ծախքը ձեզանից դուրս բերեց. բաջի, հաւատացնում եմ, եթէ իմ ձեռքս էլ այդքան մուֆտայ փող գայ, ամբողջ մարմինս կը դողայ:

Մարգարիս.—Էհ, Վարդուհի, դրանցից առաւել փողեր եմ տեսել. քեզ յայտնի է, Աստուած մեծ է, փողի համար այլ ևս հոգ չեմ անում, իմ որդիքս լաւ լինեն, ինձ համար շատ մեծ փող են այնպիսի փողերը եկող և գնացողներ են, Մուխսին և Սաղայէլը այն փողը չեն կարող ուտել. 5 որբի փողը միթէ ուտել կը լինի: Միթէ մարդ կարող է գուշակել իւր վերջը. մեզնից գողացած փողը Մուխսու միայն մի որդուն Մոսկայ գնալու համար չի բաւականանայ, ի հարկէ այնպիսի շոայլ ծախքերը Մուխսին մեղպէսներից պիտի դուրս բերէ:

Վարդուհի.—Բաջի, նրա մեծ որդին, Սմբատը խելագար է. չեմ յիշում հերոս իւր աներոջը փողոցի մէջը ծեծեց և իւր կնոջը ամեն օր ստիպում է հայրական մասը պահանջել:

Մարգարիս.—Ի՞նչպէս չեմ յիշում, միթէ այդպիսի բանը կարելի է մոռանալ:

Վարդուհի.—Բաջի, բայց Սմբատի կինը մի լաւ կնիկ է. նրան էլ դուր չի գալիս իւր ամուսնու վարքը, վերջերս նա թոյն խմեց, որ մեռնի, բայց շուտ իմացան, բժիշկ բերեցին և մի կերպ լաւացրին: Մուխսու կինը—Անթառամը ամօթից մարդու հետ չէ ուզում խօսել:

Մարգարիս.—Ուրեմն, դու դոցա հոգի ես կարծում:

Վարդուհի.—Բաջի, ես հաւատացած եմ, որ ձեզ զրկողը մեծ մասամբ Սաղայէլն է եղել:

Մարգարիս.—Պարզ յայտնի է, Վարդուհի, և հէնց դրա համար էլ Սաղայէլ անունն է կրում: (ներս է մտնում Սամսոնը բարկացած):

Տեսիլ XII.

Սամսոն.—(ինքն իրան) Ախպէր, ամենայն կողմից խեղդոււմ են. (նստում է):

Մարգարիս.—Որդի, ինչո՞ւ համար էին քեզ դատարան կանչել:

Սամսոն.—Ահա այն մարդն է սկսել մեզ խեղդել, որը 10 տարի շարունակ մեր տան հացովն է սպրեւ:

Մարգարիս.—Ի՞նչ է պատահել:

Սամսոն.—Այնպէս է կարծում, եթէ գանգատոււմ է, իսկոյն փողը կը ստանայ: Դէհ գնա, հիմայ 10 տարի սպասէ, որ փողը պիտի ստանաս:

Մարգարիս.—Դա ո՞վ է:

Սամսոն.—Պ. Յիլարը:

Մարգարիս.—Ինչո՞ւ համար էր գանգատոււմ, չէ՞ որ մեզ գիմեց, մենք ասեցինք, որ չգանգատուես. մի քանի օրից յետոյ կը տանք:

Սամսոն.—Երևի մեզ հաւատ չէ ընծայել:

Մարգարիս.—Ինչո՞ւ պիտի մեզ չը հաւատար, քանի որ հաղարներ պարտ չենք նրան. նրա պահանջն է մեզանից 50 մ. (այդ միջոցին ոտքի ձայներ են զալիս):

Սամսոն.—(կանգնելով) Ահա գալիս են. (ներս են մտնում Պետրոսը, Վահանը և Աբգարը):

Տեսիլ XIII.

Պետրոս. }
 Վահան. } Բարեւ ձեզ:
 Աբգար. }
 Սամսոն.—(առաջանալով) Բարեւ, համեցէք (բա-

րելում է Մարգարիտի հետ) (Վարդուհին դուրս է գնում) նստէք: (նստում են):

ՊԵՏՐՈՍ.— Ի՞նչպէս էք, պ. Սամսոն, լաւ էք:

ՍԱՄՍՈՆ.— Փառք Աստծոյ, լաւ ենք:

ՊԵՏՐՈՍ.— Առ այժմս անգործ էք, չէ՞:

ՍԱՄՍՈՆ.— Այո՛, պ. Պետրոս, առայժմս անգործ եմ. աշխատում եմ, որքան կարելի է շուտ մեր հաշիւները մաքրել:

ԱՔԳԱՐ.— Իսկ յետոյ ինչ գործով պիտի պարապէք:

ՍԱՄ.— Մուխսին 600 մ. փող է մեզ պարտ, եթէ այդ գումարը ստացայ, խօսք քաղաքում մի փոքր գործ կը սկսեմ, հակառակ դէպքում ստիպուած Ռուսաստան պիտի գնամ ծառայելու, ընտանիքս պահելու համար:

ՎԱՌԱՆ.— Աշխատէք, պ. Սամսոն, տեղումս գործ սկսել, մի հեռացէք այստեղից, մայրդ խեղճ է, մենակ է:

ՍԱՄՍՈՆ.— Պ. Վահան, ես էլ եմ ցանկանում այստեղ մնալ, բայց քաղաքումս այնպիսի մի գործ չկայ:

ՎԱՌԱՆ.— Ճիշտ է:

ՊԵՏՐՈՍ.— Պ. Սամսոն, աշխատէք մի կերպ:

ՍԱՄՍՈՆ.— Ի՛ հարկէ, ճարահատեալ պիտի մնամ, չեմ կարող հեռանալ:

ԱՔԳԱՐ.— Մի կերպ կառավարուէք ինչ անենք, հորդ սխալմունքն է:

ՍԱՄՍՈՆ.— Պարոններ, իդուր էք իմ հօրս մեղադրում. երևակայէք, ինչ գրութեան մէջ պիտի լինէր այն հարուստ վաճառականը, որը 10 տարի առաջ տասնեակ հազարներ ունէր, և վերջին անգամ Մոսկուայից վերադառնալով, միմիայն հազար-

ներով պարտ տեսնէր. մի՞թէ նա չի գժուել, չի հիւանդանալ և մինչև անգամ իմ կարծիքով կարող է մահանալ, վերցրէք օրինակ իմ հօրս, որի հետ նոյն դերը խաղացին անխիղճները. գողանում էին, գոնէ պարտք էլ չթողնէին: Ողորմածիկը միանգամայն շժմեց: Նրանից յետոյ քանի անգամ դատարան կանչեցին: Այս ինչ է, Բարանովն է է գանգատուել, փող է պահանջում. միւսն է գանգատուել և այլն: Վերջապէս յայտնում եմ խորին շնորհակալութիւնս Մոսկուայի վաճառականներին. եթէ նրանք զիջում չանէին՝ հիմայ մենք կորած էինք: Պ. Բարանովին պարտ էր 5000 մ., նա բաւականացաւ 500 մանէթով, մտնելով մեր վիճակի մէջ. նոյն զիջումներ արեցին և ուրիշ վաճառականները: Իսկ մեր քաղաքում պ. Նիկոլայն 100 մ. համար քիչ էր մնում տները ծախէ, առանց մեզ յայտելու. եթէ մի փոքր ուշ իմանայինք, անխիղճը արդէն հիմայ ծախած էր: Նրանից մեծ դերը անա արդէն Մուխսին խաղաց մեր գլխին: Մի՞թէ Բարանովները միայն պիտի լինեն անկեղծ, ազնիւ և բարի մարդիք. և անս Սաչատուրովները, Մուխսինները քանդեցին իմ հօրս տունը և աղքատութեան մէջ գցեցին: Ողորմածը ճշմարիտ և բարի մարդ էր, դուր չեկաւ նրան այն վարքերը, սկսեց մտածել, բարկացաւ և 8 տարի տանջուելուց յետոյ մեռաւ, և դուք վաճառականներդ փոխանակ արդարութիւնը պաշտպանելու, ծոյլ էիք համարում նրան և ստիպում էք 60 տարեկան ծերունուն գնալ և ամիսը 10 մ. ծառայել:

ՊԵՏՐՈՍ.— Ներողութիւն, պ. Սամսոն, մենք նրան երբէք չէնք ստիպել գնալ ծառայել, մենք նրա միշտ լաւն ենք կամեցել:

Սամսոն.— Համադրում եմ ձեր խօսքին, բայց եթէ դուք արդարութիւնը պաշտպանէիք, իմ հայրըս ներկայ դրութեան չէր հասնիլ:

Պետրոս.— Ի հարկէ, ճշմարիտ է, եթէ նրան օգնութիւն հասնէր, նա չէր աղքատուիւրայ և իւր առևտուրը կը շարունակէր:

Աբգար.— Թողէք, զբանք անցած բաներ են. խօսէք ներկայիցս. (նիրս է մտնում Մուխան, նրա յետեւից Սաղայէլը մի.բանի զրքեր թելի տակ):

Տեսիլ XIII.

Մուխան. և Սաղ.— (միասին) Բարեւ ձեզ (բարեւում են զօրրի հետ):

Սամսոն.— Համեցէք, նստէք. (ամոռներ տալով, նրանք նստան):

Սաղ.— (բոլորին) Ներողութիւն, ուշացանք:

Սամսոն.— Ոչինչ, պ. Սաղայէլ:

Մուխ.— (բոլորին) Վաղճուց է, ինչ հաւաքուել էք:

Պետրոս.— Կը լինի 1/2 ժամ:

Մուխ.— (Սաղայէլին) Բաւականի ուշացել ենք:

Սաղ.— Ամի, ինչ անենք, հազիւ կարողացայ գործս վերջացնել:

Աբգար.— Հանգիստ եղէք, Մուխան, հոգ չէ:

Սաղ.— Պ. Սամսոն, իսկ դուք ձեր հաշիւը պատրաստել էք:

Սամսոն.— Ի՞նչ հաշիւ, պ. Սաղայէլ:

Սաղ.— Դուք հայրական մնացած հաշիւ չունիք:

Սամսոն.— Ողորմածիկը ոչինչ չէ թողել, նա միայն Մուխսուն էր հաւատացել:

Մուխան.— Ի հարկէ, այդպէս է, մենք հօ նըրանից աւել փող չենք պահանջելու:

Սաղ.— (Մուխսուն կամաց) Քէֆդ լաւ պահիր, գործերնիս յաջող է:

Պետրոս.— Պ. Սաղայէլ, դուք պ. Սամսոնին հաշիւը բացէք. այսօր մեր ներկայութեամբ պիտի վերջանայ:

Վահան.— Անհրաժեշտ է վերջացնել:

Աբգար.— Անպատճառ հարկաւոր է, զբանք էլ խեղճ են, ահա քանի ժամանակ է, որ պ. Սամսոնը այդ գործով է զբաղուած. պիտի անպատճառ վերջ տալ:

Սամսոն.— Այո, այո, խնդրում եմ ձեզ:

Սաղ.— Շատ ուրախ եմ. (զրքերից մէկը վերցնելով բացում է Օնանէսի հաշիւը և վստահ սեղանի վրայ դնում). ահա, համեցէք, համաձայն սոյն հաշիւին ձեր պարտք է, պ. Սամսոն, 4500 մ., որից 2000 մ. ստացուած է 6 տարի առաջ. իսկ 2500 մ. մուրհակ էինք առել, այն էլ ձեր աների մի մասը ծախելով մեր պահանջը լցրեց: Հաշիւը պարզ է: (հաշիւը կարգում է Պետրոսը և հերթով կարգում են մնացածը, հերթը Սամսոնին է հասնում, նա կարդալով շուարած սեղանի վրայ է դնում):

Սամսոն.— Պ. Սաղայէլ, հաշիւը այդպէս չէ, գումարը այդքան չէ, քիչ պիտի լինի:

Սաղ.— Ի՞նչ էք խօսում, պ. Սամսոն, մի՞թէ մենք սխալ հաշիւ կը ներկայացնենք:

Մուխ.— Բալաս, հօ Սաղայէլը ձեզ չի խարում:

Պետրոս.— Ոչ, Մուխան, կարող է գումարնիւրում սխալուել:

Մուխան.— Եթէ ուրիշ մարդ գրած լինէր, կարող էր սխալուել, բայց Սաղայէլը շատ զգոյշ է, նա չի սխալուել:

Սամսոն.— Պ. Սաղայէլ, շատ կարելի է ար-

տագրելուց սխալուել էք:

Սադ.—Երբէք, այդպիսի բան չի կարող պատահել:

Սամսոն.—Մի՞թէ, պ. Սադայէլ, մարդս չէ կարող սխալուել:

Սադ.—Պ. Սամսոն, մեր հաշիւը սխալ չէ. եթէ ձեզ հաշիւ ունիք, համեցէք:

Սամսոն.—(Գրպանից իր հօր թողած հաշիւը հանելով ղնում է սեղանի վրայ) Պ. Սադայէլ, ես ձեր հաշուի մէջ մեծ սխալմունք եմ գտնում, իսկ դուք պնդում էք, թէ ուղիղ է, (տալով) առէք, պ. Պետրոս, մեր և նրանց հաշիւը ստուգեցէք:

Պետրոս Վահան և Աբգար.—(Միասին, իրար մօտենալով, կամաց կարդում են երկու հաշիւը եւ իրար հետ համեմատում):

Պետրոս.—Պ. Սադայէլ, ձեր հաշուի մէջ սխալներ շատ կան:

Մուխսի.—Մի՞թէ, Սադայէլ, կարող է պատահել:

Սադ.—Ամի, չեմ հաւատում. պ. Պետրոս, խնդրեմ եթէ կարելի է հաշիւը ինձ տուէք:

Պետ.—(Վերջացնելով կարդալը) Համեցէք (տալիս է):

Սադ.—(կարդում է, վերջացնելով, սկսում է կարմրել եւ դողողալ. կամաց ղնում է սեղանի վրայ, խեղդուած ձայնով) Ամի, ես լաւ չկարողացայ ջոկել, դու կարգա, տես, (Մուխսին վերցնում եւ սկսում է կամաց կարդալ): Սադայէլ, (կողմը) լաւ խայտառակուեցիք: (Մուխսին հաշիւը վերջացնելով ղնում է սեղանի վրայ):

Պետրոս.—Մուխսի, այդ ի՞նչպիսի բան է. ձեր հաշիւներում մեծ սխալմունքներ կան:

Մուխսի.—Ես ոչինչ չգիտեմ, այդ հաշիւները յանձնել եմ Սադայէլին:

Աբգար.—Պ. Սադայէլ, խնդրում ենք բացատրել, այդ ի՞նչ սխալմունքներ են. (Սադայէլը լուռ է):

Վահան.—Պ. Սադայէլ, ինչո՞ւ էք լուռ:

Սադ.—Ես... ոչինչ չգիտեմ...

Սամսոն.—(բարկացած) Ի՞նչպէս ոչինչ չգիտեք.

ի՞նչ էք խօսում (վերցնում է երկու հաշիւը), հա՛ն երկու հաշիւ, մէկը ձերն է, իսկ միւսը մերը, որոնք գրուած են հայերէն լեզուով պարզ ու հասկանալի. բայց ձեր հաշուում սխալմունքներ և աւելնորդ գրուած գումարներ շատ կան. որ է (իրա հաշիւը կարդում է). 1893 թ. յուլիսի 31-ին ձեր խանութից վերցրած է ապրանք, որի փողի գումարն է—45 ռ. 52 կ., իսկ դուք գրել էք 60 ռ. 52 կ.: 1894 թ. հոկտեմբերի 24-ին ևս վերցրած է 18 ռ. 13 կ. իսկ դուք գրել էք 28 մ. 13 կ.: Նոյն թուին մարտի 20-ին վերցրած է 16 մ. 75 կ., իսկ դուք գրել էք—26 ռ.—75 կոպ. (Սադայէլը եւ Մուխսին սկսում են կարմրել եւ իրար երեսի նայել.) 1895 թ. յունիսի 21-ին ձեր խանութից վերցրած էր ապրանք—50 ռ., իսկ դուք գրել էք 80 մ. և այլն և այլն: Եւ ա՛հա (ցոյց տալով) վերջումը գումարել է և իրա սեպհական ձեռքով գրել է, թէ 1893 թ. մինչև 1898 թ. մայիսի 1-ը Մուխսուն մնացի պարտ տոկոսով ընդամենը 2937 մ. սկ ձերով դուրս է գալիս 4500 մ.: Համաձայն մեր հաշի գումարից դուրս գանք 2000 մ. կը մնանք պարտ ձեզ 937 մ. դրան պիտի աւելացնենք 700 մ. որից 100-ը ստացուած է, իսկ 600 մ. մնում է, կը լինէ 1637 մ., յետոյ...

Պետրոս.—Համբերեցէք, պ. Սամսոն, սխալները կարող ենք ուղղել. հիմայ, պ. Սադայէլ, դուք հաւանում էք պ. Սամսոնի հաշիւը. այսինքն այն

հաշիւը, որ ինքը ողորմածն է թողել իր ձեռքով գրուած:

Սադ.—Ես... ոչինչ չգիտեմ. մեր փողը լրիւ ստացել ենք:

Վահան.—Պ. Սադայէլ, մէկ լսիր. այն ողորմած Օհանէսը թէպէտ սխալուել է. միայն իւր ընտանիքին է փաստուել, բայց հօ ձեզ օգուտ է տուել, ձեր ազանովութեան համար մինչև առողջանալը ձեզ մուրհակ է տուել, որ առողջանալուց յետոյ ձեզ հետ հաշիւ փակէ. ինչ անենք մեռել է, դուք նրա լաւութեան փոխարէն վատութիւն պիտի անէք: Երեւակայէք, որ նա ձեզ մուրհակ չէր տուել և յանկարծ մեռել էր, արդեօք դուք որտեղից պիտի այգքան գումար ստանայիք: Հիմայ ես այն եմ ուզում ձեզ ասել, որ ողորմած Օհանէսը ձեզ օգնել է և իւր ընտանիքը անբախտացրել, դուք էլ պիտի չը զրկէք: Այ, համաձայն այս հաշիւները դուք ձեր պարտքը վերցրէք, իսկ մնացածը յետ տուէք իրանց:

Մարգարիտ.—Ամի, չէ՞ որ մուրհակը տուեց մինչև իր առողջանալը, և ձեզ քանի անգամ ասեց, որ իմ պարտքս այդքան չէ, այլ տալիս եմ իրբև ապահովութիւն: Յիշում էք, քանի անգամ նա ձեզանից 700 բ. փող խնդրեց, դուք մերժեցիք և հէնց նրա համար էլ մուրհակ տուեց ձեզ, միթէ չես յիշում, մահից առաջ քեզ կանչել էր խօսելու, և խօսակցութեան ժամանակ ասեց, որ եթէ 700 մ. էլ տաք, իմ պարտքս մօտաւորապէս կը լինի 2000 մ. և ձեզ պատիրեց 2000 բ. մուրհակ գնել, ինչու համար, դուք 2500 մ. էիք գնել, նա մինչև անգամ չզրկէր թէ 2500 մ. մուրհակներ են, և որտեղից կարող էր իմանալ,

քանի որ մերձ աջան էր մուրհակ տալու ժամանակ. չորս կողմից բռնելով հաղիւ կարողացաւ մուրհակը ստորագրել. մինչև անգամ նստարիտան էլ չը կարողացաւ նկատել այդ բանը: Ինչ երկարացնեմ, ամի, դու ինձանից լաւ ես հասկանում գործի էութիւնը: Իսկ 700 մանէթից, ամի, 100-ը ստացուած է, մացած գումարի համար, քեզ մի քանի անգամ ասել եմ, դու պատասխանել ես, բամբակները ծախուեն, յետոյ կը տամ: Բամբակներդ էլ ծախուեցին, բայց փողը չըստացանք. ճիշտ է, ամի. (Մուխսի լուծ է):

Սադ.—Մենք 600 մ. պարտ չենք... մեր... փողը լրիւ ստացել ենք:

Սամսոն.—(բարկացած) Պ. Սադայէլ, համբերութիւնս հատու. ձեզ հետ չենք խօսում, իմ հայրս եթէ իմանար, որ ձեզ հետ գործ պիտի ունենայ, երբէք Մուխսուն չէր հաւատալ, որովհետև ձեզ շատ լաւ էր ճանաչում:

Պետրոս.—Համբերութիւն ունեցէք, պ. Սամսոն. Մուխսի, տուր վերջի պատասխանդ, այս հաշիւներին համաձայն էք թէ ոչ, և եթէ ձեր սխալմունքը ուղղենք, արդեօք մնացած փողերը յետ կը տամք: Իսկ 600 մ. մինչև հիմայ ինչու չէք վճարել:

Մուխսի.—Ես արդէն ձեզ ասեցի, որ այդ հաշիւն վերաբերեալ բոլոր հարցերը յանձնել եմ Սադայէլին:

Սամսոն.—Ուրեմն, Մուխսի, ձեր խօսքերից երևում է, որ դուք չէք ուզում մեզ հաշիւ ներկայացնել և միևնոյն ժամանակ կրկնում էք, թէ ձեր պահանջը լրիւ ստացել էք:

Մուխսի.—Ընդհակառակը, ես այդպէս չեմ

ասում, այլ յայտնում եմ, որ այդ հաշուի վերաբերեալ գործը յանձնել եմ Սաղայէլին:

Վահան.— Ախար, Մուխսի, պ. Սաղայէլը չէ համաձայնում մեզ հետ:

Մուխսի.— Այո, նա գիտէ, նրան գործն է:

Պետրոս.— Վերջապէս պատասխանէք, պ. Սաղայէլ, ի՞նչպէս էք կամենում:

Սաղ.— Ես գործ... չունիմ... ձեզ հետ իմ հաշիւս... լրիւ ստացել եմ... (Մուխսին) գնանք ուշանում ենք (կողմը) անիծեալ Յակոյ, ինչո՞ւ է ուշանում, չէ գալիս մեզ կանչէ:

Սամսոն.— (աւելի բարկացած) Ահա, պարոնայք, տեսաք զրանց կեղծութիւնը, (դէպի Մուխսն եւ Սաղայէլին) արդէն ստացայ ձեզանից իմ հաշիւը, շատ շնորհակալ եմ, եթէ իմանայի, այդպէս խաղաղութեամբ պիտի վերջանար մեր հաշիւը, ի դուր այս պարոններին նեղութիւն չէի տալ այստեղ հաւաքել: 5 որբի ճանկել էք և նրանց կուպէկները սեպհականացրէք. ի հարկէ ձեզ ձեռնատու է լռել, որովհետև կողոպտած գումարով մի տարի երկու ընտանիք կը պահէք: Չը լինի այն վաճառականութիւնը, որ ձեզանում է. ձեզի նման կեղտոտ և կեղծ վաճառականները խայտառակում են վաճառականութեան անունը. դուք կուպէկանոց մարդիք էք. եթէ մի կուպէկ գողանաք և ձեր գողութիւնը հաստատեն, թէկուզ թքեն ձեր երեսին և ապտակեն, ձեզ համար միլնոյն է, այն կուպէկը թանգ արժէ: Այո, ես հիմայ հաստատում եմ, ձեզի պէսներն են իմ հօրս տունը քանդել, խաբերայութեամբ և կեղծաորութեամբ: 10 մանէթի—25 տարուայ փաստանդայ ապրանք տուեցիր. 20 մ. հաշուին գրեցիր, բացի

զրանից — 120/0 էլ հաշուեցիր, և այդպիսով հարիւրներ յափշտակեցիր: Դուք կուպէկ-կուպէկ, փող տուեցիր իմ հօրս և 120/0 հաշուեցիր, բայց իմ հօրս 2000 ր. ամբողջ 6 տարի ձեզ մօտ էր, ինչո՞ւ համար նրան տոկոս չէք հաշուում: Դուք կարծում էիք իմ հայրս թոյլ մարդ էր, ինչ գրէիք կանցնէր. բայց ոչ, նա այնքան էլ թոյլ չէր, որովհետև մինչև վերջին թիւը իր հաշիւը գրել է և մինչև անգամ ընդհանուր գումարումը տոկոսն էլ է հաշուել: Ուրեմն տարէք այդ ճնշուած կուպէկները մի ընտանիք անբախտացնելով, և ձեր բամբակի ֆլասը կը լցնէ. (կանգնում է, բարձր ձայնով) վերկացէք, դուրս կորէք իմ աչքիցս հեռու... թքել եմ ձեր փողի և անունի վրայ, դուք խայտառակուելուց յետոյ, թող իմ փողս էլ կորչի, (Մուխսին և Սաղայէլը կանգնում են), դուրս կորէք, անառակներ, անպիտաններ, կուպէկանոց մարդիկ, թո՛ւհ ձեր նամուսին. (Յակոն ներս է մտնում):

Տեսիլ XI.

Յակոյ.— Ազն, խանրժը կանչում է (կողմ), ազիս բանը բուրդ է (Մուխսին և Սաղայէլը ուղում են դնալ):

Մարգարէս.— Մի՛թէ... անխիղճներ... ուխտել էիք մինչև վերջի բողբոջն ճնշել... ապիբախտներ... (ուշամտախում է):

+ [unclear] - [unclear]
+ [unclear] -
+ [unclear]
+ [unclear] [unclear]
+ [unclear] - [unclear]
+ [unclear] [unclear]
+ [unclear]
+ [unclear]

[unclear]
[unclear]
[unclear]
[unclear]
[unclear]
[unclear]
[unclear]
[unclear]
[unclear]

